

אוניברסיטת בר – אילן
המחלקה למגדר

**בחינת הבדלים מגדריים באסטרטגיות התמודדות
של סטודנטים וסטודנטיות שמוצאם
ממדינות חבר העמים**

**Study of Gender Differences
in Coping Strategies of Students
Born in the Former USSR**

מיכל אבני

עבודה זו נכתבה בהנחיית:
פרופ. אמדע אור, אוניברסיטת בן גוריון
וד"ר זהבית גרוס, אוניברסיטת בר אילן

עבודה זו מוגשת כחלק מהדרישות לשם קבלת תואר מוסמך
במחלקה ללימודי מגדר
אוניברסיטת בר אילן

עבודה זו נעשתה בהנחיית

פרופ' אמדע אור, אוניברסיטת בן גוריון

וד"ר זהבית גרוס, אוניברסיטת בר אילן

תודות

תודה מקרב לב לפרופסור אמדע אור על הנחייה מהנה ומשכילה, על הייעוץ והתמיכה שהעניקה לאורך כל הדרך.

תודה רבה לדוקטור זהבית גרוס על העזרה וההדרכה במהלך כתיבת ההצעה והתיזה.

ועוד תודה לבן זוגי היקר ולמשפחה על התמיכה והעידוד.

תוכן עניינים

1.....	מבוא
3.....	סקירת ספרות
14.....	שיטה
14.....	אוכלוסיית המחקר
14.....	כלי המחקר
14.....	משתני רקע
15.....	ותק בישראל
15.....	דת
15.....	הגדרה עצמית של זהות
15.....	שאלון זהות
17.....	הליך המחקר
18.....	משתנים
18.....	השערות המחקר
19.....	ממצאים
19.....	הבניה תכנית של ייצוגי הזהות
19.....	ניתוח המרחב הקטן ביותר – SSA
21.....	הבניה תכנית של ייצוגי זהות
23.....	פירוט קטגוריות ייצוגי הזהות
26.....	תיקוף המבנה
28.....	הבנייה מובחנת של עוצמתם של ייצוגי הזהות
28.....	הבדלים בין הסטודנטיות והסטודנטים בעוצמת ייצוגי הזהות
30.....	הבדלים באוריינטציה לדומיננטיות חברתית (SDO)
30.....	קשרים בין ייצוגי הזהות : מתאמי פרסון :
30.....	מתאמים בין קטגוריות הזהות
32.....	הבדלים בין הקבוצות, לפי משתנים סוציו- דמוגרפים
36.....	דיון
42.....	ביבליוגרפיה

תקציר

במחקר זה נבדקו ההבדלים המגדריים בייצוגי הזהות של עולים במדגם נוחות של 102 סטודנטים וסטודנטיות עולים מתבר העמים לשעבר. מטרת המחקר הייתה להסביר הבדלים אלו באמצעות 1. שאלון שמדד את הבנית ייצוגי זהות הנבדקים כעולים 2. הגדרות עצמיות של קבוצת שייכות, 3. מדד מכוונות לדומיננטיות חברתית (SDO), ו4. תיאוריות מגדריות מתחום הפסיכולוגיה.

בדיקות SSA של גוטמן גילו ייצוגי זהות דומים בשני קבוצות המגדר ושונים במידת מה מאלה שנמצאו במחקר קודם אצל תלמידי תיכון ממוצא דומה. עוצמת הייצוגים בסדר גודל יורד היו כדלקמן: הרחבת זהות, ניכור, בדרך להרחבת זהות, היטמעות ותחרות. הבדלים מובהקים מיגדריים בעוצמת הזהויות נמצאו בתחרות, היטמעות ובדרך להרחבת הזהות. בכלם גברים היו גבוהים יותר. הבדלים מיגדריים נמצאו גם במתאמים בין ייצוגי הזהות. הרחבת הזהות נמצאה במתאם שלילי עם בדרך להרחבת הזהות רק אצל נשים, ניכור היה בקשר חיובי עם תחרות אצל נשים אבל היטמעות וניכור התקשרו באופן חיובי אצל גברים. הבדלי המגדר שנצפו, מורים שסטודנטים יותר מסטודנטיות חשים קונפליקט וחוסר וודאות ביחסם מול החברה הקולטת ויתר על כן, אצל סטודנטיות, ככל שפוחת הקונפליקט כך גוברת נכונותן ויכולתן לקבל ולהתקבל על ידי החברה הקולטת, בעוד שהסטודנטים נותרים עם הקונפליקט.

המתאמים שבין ייצוגי הזהות וההגדרה העצמית של קבוצת השייכות מורים שרק אצל נשים תחרות התקשרה שלילית עם זהותם הישראלית, וחיובית עם זהותן כעולות חדשות. כלומר רק בין הנשים תחרות נתפסה כנוגדת את התערותן בארץ. ניכור התקשר רק אצלן אבל לא אצל הגברים, חיובית עם זהות של עולה חדשה, זהות רוסית, וזהות אירופאית ושלילית עם זהות יהודית. גם כאן, נשים שחשו ניכור הזדהו כאירופאיות או כעולות חדשות וככל שזהותן היהודית הייתה חזקה יותר, הן חשו פחות ניכור. קשרים כאלה לא נמצאו אצל הגברים, המתאם המובהק היחיד המשמעותי היה מתאם שלילי בין בדרך להרחבת זהות וזהות של עולה חדש. הממצא מורה על המשמעות הנבדלת שמייחסים גברים ונשים לייצוג של בדרך להרחבת זהות.

סולם המכוונות לדומיננטיות חברתית לא אישש בצורה מובהקת את ההבדלים המגדריים, למרות שניתן עדיין לראות שהנטייה למכוונות לדומיננטיות חברתית גבוהה יותר אצל גברים מאשר אצל נשים. ייתכן והפער הקטן בין גברים לנשים במדד ה- SDO במדגם זה מקורו במספר הקטן של קבוצת המדגם וכן באופיו ההומוגני, שכן הסטודנטים והסטודנטיות שהשתתפו במדגם זה מגיעים מאותו רקע חברתי ותרבותי לכן יש לשער שפער הממוצעים ביניהם לא יהיה גדול.

מבוא

מטרתה של עבודה זו היה לבחון את קיומם של הבדלים מגדריים בין סטודנטים לסטודנטיות עולים מחבר העמים לשעבר, בשאלה של ייצוגי זהותם החברתית כמהגרים, תפיסת הדומיננטיות החברתית שלהם והגדרת זהותם הלאומית.

בשני העשורים האחרונים, הפכה ההגירה לתופעה חברתית כלל עולמית ובחלק מהארצות אף לסוגיה חברתית בוערת. בעקבות כך, התרחב העיסוק בהיבטים של מודלים חברתיים-תרבותיים של הגירה, שמתייחסים להשלכות הפסיכולוגיות של שינויים בסביבה החברתית. גם בישראל, על רקע גל העלייה הגדול של תחילת שנות התשעים, גבר העניין בהיבטיה הפסיכולוגיים של העלייה (מירסקי, 1995; Jasinskaja et al., 2003; הורוביץ וליסק, 1990; הורוביץ, 1991, לויסק, 1995) כשמחקרים רבים בשנות התשעים של המאה ה-20 עסקו בעיקר בקבוצת העולים מברה"מ לשעבר.

בשני מחקרים שהשוו בין דפוסי ההתמודדות של בני נוער עולים מאתיופיה וברה"מ ובין דפוסי ההתמודדות שמייחסים להם מתבגרים ילידי הארץ (Orr, Manna, & Manna, 2003; מאנע, 2003, מאנע, 2005) אותרו קטגוריות תוכן ועקרונות ארגון משותפים, שבאמצעותם בונים העולים המתבגרים את זהותם הקולקטיבית בקונטקסט חברתי של קליטת עלייה. מאנע בדקה 11 אסטרטגיות הסתגלות שונות מתוך התיאוריות של הזהות החברתית ועמדות האקלטורציה של ברי, להבניה אפשרית של ייצוג חברתי של היקלטות. תוצאות מחקרה הראו שקיימים עקרונות ארגון משותפים לשתי התיאוריות על-פיהם בונים עולים מתבגרים מברית המועצות ואתיופיה את זהותם הקולקטיבית ואותרו חמישה דפוסי ארגון: זהות מורחבת, זהות מתחרה, זהות מתבדלת, זהות נטמעת, אובדן זהות. כמו כן, נמצא כי בנות נטו להתבדל פחות ולהתחרות פחות בהשוואה לבנים מארץ מוצאם וכן, הן נטו לשלב בין זהותן לבין הזהות הישראלית ולהרחיב את זהותן יותר מהבנים.

אחד ההסברים שהוצעו במחקרה של מאנע לכך שבנות עולות נטו, יותר מבנים, לאמץ את ההעדפות של הקבוצה הקולטת, התבססו על ההנחה שבנות קונפורמיות יותר מבנים. השערה זו לא נבדקה, וגם לא נבדק מהו אותו סממן התנהגותי שעשוי להבדיל את הסתגלותן של בנות מהגרות בתוך החברה הקולטת מהסתגלותם של בנים מהגרים? על שאלה זו אבקש לענות תוך

שימוש בתיאוריות מגדריות מתחום הפסיכולוגיה (לדוגמא : Chodorow, 1975 ; גיליגן, 1993), שמסבירות את הימצאותם של הבדלים מגדריים וכן תוך שימוש בתיאורית הדומיננטיות החברתית שברשותה כלי מחקרי (SDO), שמבקש לבדוק הבדלים אלו בחברות ותרבויות שונות. משתנה ה- SDO נמצא, בין השאר, בצורה בולטת יותר בקרב גברים מאשר בקרב נשים (Pratto et al, 1994) ושימש במחקרים רבים כמדד לחקר הבדלים מגדריים על רקע תיאוריית הדומיננטיות החברתית (לדוגמא : Sidanius et al, 1991 ; Sidanius et al, 1995), בניסיון להסביר הבדלים מגדריים חברתיים. בעבודה זו, אם כן, ניסיתי לבדוק אמפירית האם ה- SDO, מכוונת לדומיננטיות חברתית, מסביר הבדלים מגדריים בזהותם כעולים של סטודנטים וסטודנטיות שעלו ממדינות חבר העמים, תוך שימוש במודל אינטגרטיבי של ייצוגי זהות. לשם כך עשיתי שימוש בשני שאלונים ; שאלון זהות (מאנע, 2005) ושאלון מכוונת לדומיננטיות חברתית (Sidanius, 1993), מהדורה עברית של שורלצולד וטור כספא, 1997 מתוך עבודת תיזה רום, 2000) שהועברו לסטודנטים וסטודנטיות עולים מחבר העמים.

סקירת ספרות

תיאוריות ומחקרים בהקשר הגירה

בשני העשורים האחרונים, הפכה ההגירה לתופעה חברתית כלל עולמית ובחלק מהארצות

אף לסוגיה חברתית בוערת. בעקבות כך, התרחב העיסוק בהיבטים של מודלים חברתיים-תרבותיים של הגירה, שמתייחסים להשלכות הפסיכולוגיות של שינויים בסביבה החברתית. הספרות המקצועית העולמית כוללת מגוון של עבודות אמפיריות ותיאוריות, הנוגעות בתחומים פסיכולוגיים שונים, באוכלוסיות מגוונות ובסוגי הגירה שונים, כאשר המשגות תיאורטיות למהותם של תהליכים פסיכולוגיים, המתרחשים בהגירה, שואבות מגישות פסיכולוגיות מגוונות כגון מודלים פסיכואנליטיים ומודלים חברתיים-תרבותיים (מירסקי, 1996).

גם בישראל, על רקע גל העלייה הגדול של תחילת שנות התשעים, גבר העניין בהיבטיה

הפסיכולוגיים של העלייה (מירסקי, 1995; Jasinskaja et al., 2003). בספרם על ההגירה מברה"מ לישראל בשנות ה-90 מבחינים הורוביץ וליסק (1991; 1990, בהתאמה) בפער שבין האידיאולוגיה הדמוקרטית והשוויונית שעמדה בבסיס תפיסת הגירה של 'כור ההיתוך' (רצון להיטמע מצד הקבוצה הלא דומיננטית) לבין מימושה במציאות החברתית הישראלית הלכה למעשה. במחקרה של תמר הורוביץ (1996) בו השתתפו 799 עולים בגילאי 20 ומעלה שעלו מברה"מ בשנים 1989-1992, נמצא שהעולים ראו את קבוצת הרוב הישראלית כקבוצה נפרדת וחיצונית, אליה הם משווים עצמם. אולם, למרות שיותר מחצי מאוכלוסיית המדגם הגדירה עצמה כ"יוצאי חבר העמים", ניתן היה לראות שעם הגידול בוותק עולה גם תחושת השייכות לזהות הישראלית (הורוביץ, 1996).

מסקנה דומה ניתן למצוא גם במחקרו של משה ליסק (1995) שמשער כי רבים מהעולים

חשים אמביוולנטיות רבה לגבי יהדותם. בהקשר של אסטרטגיות ההיקלטות, טוען ליסק שהעלייה מברה"מ, לפחות בחלקה מתלבטת בין מגמת שילוב למגמת היבדלות ואף מצא שמגמת ההיבדלות באה לידי ביטוי בתחומים שונים כגון תפיסת עליונותה של התרבות הרוסית ובניית מערכת לשימור תרבות זו. הורוביץ טוענת אף היא שקליטה בתחום התרבותי היא בעייתית ושהעולים נעים בין הקוטב המתבדל של רצון לשמר את תרבות ארץ המוצא במלואה לבין השתלבות במודל הפלורליסטי של החברה הישראלית (Horowitz, 1999).

במחקר רחב היקף נוסף, שכלל מספר ארצות הגירה וגם עולים מברה"מ בישראל (Jasinskaja et al, 2003) נמצא שאסטרטגיה של אינטגרציה הייתה האופציה המועדפת על קבוצת המהגרים כמו גם על הקבוצה הקולטת. כמו כן, קבוצת המהגרים מישראל דיווחה על סימפטומים מוגברים של לחץ פסיכולוגי יותר מאשר קבוצת המהגרים מפינלנד וגרמניה וכן, גם ישראל וגם פינלנד הסתברו כמדינות שבהן העדיפה הקבוצה הקולטת תהליך אסימילציה של המהגרים. כתוצאה מנטייה זו של הקבוצה הקולטת, טוענים החוקרים, יש לצפות לקונפליקט ביחסי קבוצת המהגרים והקבוצה הקולטת כאשר תופעה זו תהיה בולטת במיוחד אצל אותם מהגרים שהעדפת האקולטורציה האישית שלהם היא בקונפליקט גדול יחסית להעדפת הקבוצה הקולטת. לבסוף, הראו תוצאות המחקר שהמהגרים בפינלנד וישראל, כמו גם במדגם כולו, חוו יותר אפליה כאשר הם העדיפו הפרדה בהשוואה לאלו שהעדיפו הטמעה או אינטגרציה. אולם, מהגרים בישראל שהעדיפו הפרדה דיווחו על פחות לחץ פסיכולוגי וזאת, יש לשער, כתוצאה מכך שקיבלו תיקוף לייחודיות התרבות ממנה באו ונתמכו על ידי אחרים שהעדיפו כמוהם ויצרו קהילה אתנית נפרדת (שם, 2003).

בשני מחקרים שהשוו אף הם דפוסי התמודדות, הפעם של בני נוער בישראל, עולים מאתיופיה וברה"מ, נערכה השוואה בין דפוסי ההתמודדות שמייחסים בני הנוער לעצמם לבין דפוסי ההתמודדות שמייחסים להם מתבגרים ילידי הארץ (Orr, Manna, & Manna, 2003; מאנע, 2003, מאנע, 2005). במחקר אותרו קטגוריות תוכן ועקרונות ארגון משותפים, שבאמצעותם בנו העולים המתבגרים את זהותם הקולקטיבית בקונטקסט חברתי של קליטת עלייה. לשם בדיקת העקרונות המארגנים, השתמשה מאנע במודל אינטגרטיבי, מקורי, המשלב שלוש מסגרות תיאורטיות מרכזיות בפסיכולוגיה חברתית ובחקר ההגירה: תיאורית הייצוגים החברתיים (Moscovici, 1984), תיאורית הזהות החברתית (Tajfel, & Turner, 1979) ומודל נטיות האקולטורציה (Berry, 1980). כל אחת ממסגרות תיאורטיות אלו מאירה היבט אחר בנושא זהויות מהגרים. תיאורית הייצוגים החברתיים חותרת לאיתור תכני הזהות וגורסת כי ייצוגי הזהות נבנים במשותף על ידי חברי הקבוצה והם תלויי זמן וקונטקסט ספציפי. תיאורית הזהות החברתית ומודל נטיות האקולטורציה גוזרים מתוך גישתם התיאורטית מגוון אסטרטגיות שמהגרים כחברי קבוצות מיעוט נוטים לאמץ במפגשם עם קבוצת הרוב הקולטת. תיאורית הזהות

החברתית מתמקדת באסטרטגיות שמאמצים חברי קבוצות מיעוט כדי להשיג כוח חברתי והערכה עצמית הנגזרת ממנו, בעוד שמודל נטיות האקולטורציה של ברי מתמקד באסטרטגיות של זניחה וקבלה של יסודות תרבותיים במפגש בין תרבותי.

כפי שהוזכר לעיל, שלוש התיאוריות מספקות מגוון רחב של אסטרטגיות הסתגלות של קבוצות מיעוט, מהם זיהתה מאנע 11 אסטרטגיות הסתגלות שונות, להבניה אפשרית של ייצוג חברתי של היקלטות (תהליכי ההתמודדות שמאמצים העולים בפועל), המהווה היבט מרכזי של זהות העולים. תוצאות מחקרה של מאנע אכן הוכיחו, שקיימים עקרונות ארגון משותפים על-פיהם בונים עולים מתבגרים מברית המועצות ואתיופיה את זהותם הקולקטיבית. בנייתו תוכן של הממצאים התגלו חמישה דפוסי ארגון: זהות מורחבת- תפיסת העלייה כמי שאינה כרוכה בויתור על הזהות הקיימת, אלא בהוספה וחיזוק אלמנטים בזהות האישית והחברתית.

זהות מתחרה- נכונות העולים להיאבק באופן אקטיבי או קוגניטיבי, למען השגת כוח ומשאבים חברתיים רבים יותר, לעיתים, תוך המעטה בערכם של הצברים, שפתם וסגנון חייהם.

זהות מתבדלת- מגמות הפרדה והיבדלות של קבוצת העולים מהחברה הישראלית. זהות נטמעת- נכונות העולים לוותר על זהות ארץ מוצאם כדי להשתלב בחברה הישראלית. ו-אובדן זהות- איבוד זהות וחוסר שייכות הן לקבוצת ארץ המוצא והן לחברה הישראלית.

למרות הייצוגים המשותפים שאותרו בקרב המתבגרים העולים והוותיקים, נמצאו הבדלים מגדריים בין ובתוך הקבוצות בעוצמות ובכיווני הייצוגים. בשני מדגמים גדולים (723, 1628) של מתבגרים עולים ממדינות חבר העמים ומאתיופיה ובני גילם הצברים, מצאה החוקרת הבדלים בעוצמת ייצוגי הזהות בקרב בנים ובנות עולים (מאנע, 2000; מאנע, 2005). נמצא כי בנות נטו להתבדל פחות ולהתחרות פחות בהשוואה לבנים מארץ מוצאם. כמו כן, הן נטו לשלב בין זהותן לבין הזהות הישראלית ולהרחיב את זהותן יותר מהבנים. בנוסף, נמצא כי מתבגרים צברים נטו להעריך את היכולת להרחיב את הזהות כמצביעה על היקלטות מוצלחת ואת ההתבדלות והתחרות כהיקלטות פחות מוצלחת. אחד ההסברים שהוצעו לכך שבנות עולות נטו, יותר מבנים, לאמץ את ההעדפות של הקבוצה הקולטת, התבססו על ההנחה שבנות קונפורמיות יותר מבנים.

הממצאים המצביעים על הבדלים מגדריים מובהקים בייצוגי הזהות של העולים, הם נקודת המוצא של עבודה זו.

תיאוריות מגדריות להבדלים בין גברים לנשים

מהו אם כן אותו סממן התנהגותי שעשוי להבדיל את הסתגלותן של נשים מהגרות בתוך החברה הקולטת מהסתגלותם של גברים מהגרים? כתשובה לשאלה זו ניתן לבחון תיאוריות מגדריות מתחום הפסיכולוגיה שמנסות לתת הסבר למוצאם של הבדלים מגדריים התנהגותיים. תיאוריות אלו יוצאות מתוך הגישה התרבותית שמייחסת את ההבדלים בין גברים לנשים לתהליכי סוציאליזציה ולמבנים חברתיים. חוקרים שנמנים עם גישה זו זוקפים הבדלים מגדריים עוד לתקופה של ילדות מוקדמת, שבה מוסדות שונים כגון הורים, גן או בית ספר מעודדים התנהגויות שונות אצל בנים ובנות.

הדיווחים על התפתחות הילד, במחקרים הפסיכולוגיים הראשונים, נטו להתמקד ביחסי אם-בנים כנורמה והשוואת בנות לנורמות אלה. ננסי צ'ודורו, בספרה "The Reproduction of Motherhood" (1975), לעומת זאת, מביאה לתחום את השקפתה על התפתחות איכויות פסיכולוגיות אצל נשים מאז היותן ילדות בטענה שההוויה הנשית מבוססת במידה רבה על קשר, ממשיות וטיפוליות בעוד שההוויה הגברית מבוססת על גבולות, עקרוניות ויותר ריחוק. אישיות נשית, מבחינה צ'ודורו, מגדירה עצמה ביחס לאנשים אחרים, יותר מאשר אישיות גברית. נשים פחות אינדיבידואליסטיות מגברים, יותר גמישות בהגדרת גבולות האני שלהן ואינן נזקקות להגדרת עצמאות ונפרדות כחלק מהבניית הזהות הנשית, בעוד שאצל גברים השגת עצמאות היא חלק מהגבריות. כמו כן, טוענת צ'ודורו, בנות משתתפות יותר בעולם הבין-דורי עם אימן, סבתן ודודותיהן, בעוד שבנים מעורבים בדרך-כלל עם בני דור אחד. בבגרותן נשים מקיימות קשרים עם נשים אחרות, ברוב החברות, על בסיס קהילה אחת, אשר עובר לאורך רמות דוריות שונות, והן מוגדרות תמיד ביחס למישהו אחר: אם של..., בת של..., אשתו של... גברים בבגרותם, לעומת זאת, יצרו קשרים בין-קהילתיים ובדרך-כלל במסגרת דור אחד.

קרול גיליגן (1993), חוקרת פמיניסטית בתחום הפסיכולוגיה שנשענת על התיאוריה ההתפתחותית של צ'ודורו, מספקת אף היא הסבר לביטוי השונה של תחושותיהם הפנימיות של נשים וגברים. בספרה "בקול שונה" מתארת גיליגן כיצד השיפוט המוסרי של גברים ונשים מבוסס למעשה על תפיסות עולם שונות ביחס לקשר שבין האני והסביבה. השיפוט המוסרי של נשים, טוענת גיליגן, מבוסס על התפיסה של אחריות להפחית ממצוקות העולם בעוד גברים מגדירים את

המוסר כדרישה לכבד את זכויות הזולת וכהגשמה עצמית של כל אדם. למעשה, היה ניתן להסתפק בהסבר תיאורטי זה בכדי להסביר את הלך רוחן השונה של נשים בתוך תהליך ההגירה, אולם כיוון שמחקר זה כמותני בטבעו ומבקש לבחון את ההקשרים ההתנהגותיים בקונטקסט רחב, אבקש להיעזר בתיאוריה מתחום הפסיכולוגיה החברתית שברשותה כלי מחקרי לבדיקה כזו של הבדלים המגדריים, כאשר תיאוריות אלה אינן שוללות את השקפתה התיאורטית של צ'ודורו וחוקרים/ות פמיניסטיות אחרות.

תיאורית הדומיננטיות החברתית

על מנת לבחון את הממצא המגדרי בצורה ממוקדת ולהבין מה גורם לבנות להפגין קונפורמיות גבוהה יותר מזו שהפגינו הבנים, אשתמש בעבודה זו בתיאורית הדומיננטיות החברתית (Pratto et al, 1994), שהוצעה לפני כעשור במטרה לבחון את צורתם ומניעיהם של יחסים היררכיים בין-קבוצתיים. תיאורית הדומיננטיות החברתית (Social Dominance Theory) התפתחה מתוך האופי הנפוץ של אפליה ודיכוי על רקע קבוצתי, היא עוסקת במנגנונים היוצרים היררכיה חברתית ומשמרים אותה ומוגדרים בה שלושה מבנים של היררכיות חברתיות:

1. מבנה מגדרי שבו גברים מחזיקים ביותר כוח מנשים.

2. מערכת גילאים שבה אלו שמוגדרים כמבוגרים מחזיקים ביותר כוח ואחריות מאלו שמוגדרים כילדים.

3. מבנה שרירותי שבו לפחות קבוצה חברתית אחת כגון עדה, גזע או קטגוריה חברתית אחרת היא בעלת יותר כוח ויתרון מאשר לפחות קטגוריה חברתית אחרת (Sidanius & Pratto, 1999). ההשתייכות הגילאית משתנה עם השנים, לעומת ההשתייכות המגדרית שהיא קבועה. השתייכות למבנה אף יכולה לעיתים להשתנות בחברות בהן קיימת ניידות מקבוצה לקבוצה כגון שינוי במעמד חברתי-כלכלי או המרת דת.

בשונה מגישות חברתיות אחרות שעסקו בנושא של דיכוי אוכלוסיות והתמקדו בעיקר בסיבות פסיכולוגיות או סוציולוגיות ספציפיות בכדי להסביר דעות קדומות ואפליה, תיאוריית הדומיננטיות החברתית שמה דגש על גורמים אישיים ומבניים גם יחד שתורמים לצורות שונות של אפליה חברתית. להשערתם של מחברי התיאוריה, חברות מצמצמות קונפליקטים בין קבוצות בכך שהן יוצרות מוסכמות לגבי אידיאולוגיות שיקדמו את עליונותה של קבוצה אחת על פני קבוצה אחרת (Pratto et al, 1994, עמ' 4). השערה נוספת שעומדת בבסיס תיאורית הדומיננטיות החברתית היא שגורם משמעותי בתהליכי האפליה והדיכוי הוא משתנה אישי שנקרא אוריינטציה לדומיננטיות חברתית (Social Dominance Orientation - SDO), או עד כמה אדם מאמין בסדר החברתי שבו לקבוצה מסוימת יש זכות לשלוט ותהיה לה עליונות על קבוצות אחרות. המונח SDO הוא למעשה עמדה כללית לגבי יחסים בין קבוצתיים, שמשקפת האם אדם באופן כללי יעדיף יחסים כאלו שיהיו שוויוניים או היררכיים, כלומר שמאורגנים על

פני סקלה של עליון-נחות. על פי התיאוריה אנשים בעלי אוריינטציה גבוהה לדומיננטיות חברתית יעדיפו אידיאולוגיות ומדיניות שתגביר היררכיה, בעוד שאנשים בעלי אוריינטציה נמוכה לדומיננטיות חברתית יעדיפו אידיאולוגיות ומדיניות שתקטין היררכיה. SDO אם כן, הוא המשתנה האישי המרכזי שמנבא האם אדם יקבל או ידחה את מגוון האידיאולוגיות והמדיניות הרלוונטיות ליחסים הקיימים בין קבוצות בחברתו.

האוריינטציה לדומיננטיות חברתית (SDO) נמצאה בצורה בולטת כחלק מהאופי הגברי, יותר מאשר כחלק מהאופי הנשי (Pratto et al, 1994, עמ' 6) וכפי שארחיב בהמשך שימש משתנה ה-SDO במחקרים רבים כמדד לחקר הבדלים מגדריים (לדוגמא: Sidanius et al, 1991; Sidanius et al, 1995). בבסיס ההשערה לגבי הבדלים מגדריים, לפי תיאוריית הדומיננטיות החברתית, עומדת ההבחנה שבין גברים ונשים קיימים הבדלים פסיכולוגיים והתנהגותיים בסיסיים שבגינם לגברים יש נטייה לשליטה במשאבים חומריים וסמלי סטטוס וכן לשליטה פוליטית וכלכלית בנשים. גישה זו לשליטה מצד הגברים מרמזת לדעת מחברי התיאוריה על כך שגברים יציגו מידה גבוהה יותר של SDO יחסית לנשים, זאת מתוך ניסיון לשמור על מעמדם בהיררכיה (Sidanius et al, 1995). השערה זו נשענת למעשה על תיאוריה של דטרמיניזם ביולוגי, שזקפת את ההבדלים בין גברים לנשים לתהליכים אבולוציוניים ולכן גם מאמינה שהבדלים אלו הינם קבועים וחותרים חברות ותרבויות שונות ולכן, בהקשר המגדרי, משערת התיאוריה שבכל מקום וזמן תמצאנה אצל גברים נטיות גבוהות יותר לדומיננטיות חברתית מאלו שתמצאנה אצל נשים.

תיאורית הדומיננטיות החברתית מניחה, אם כן, שהיררכיה מגדרית, בה גברים שולטים על נשים, היא אוניברסלית ומייחסת אותה לתהליכים התפתחותיים של המין האנושי (Sidanius et al., 2000). לטענת מחברי התיאוריה, אפליה על רקע קבוצתי ככלל, ובמקרה שלנו גברים מול נשים, היא שיטתית תודות לאידיאולוגיות חברתיות שמכוונות את מעשיהם של מוסדות ושל יחידים; אנשים חולקים בידע ואמונה שנותנים תוקף לאפליה, ולרוב מתנהגים כמי שתומכים באידיאולוגיות אלו ולכן גם מקצים משאבים בהתאם לאותן אידיאולוגיות (לדוגמא: מנהל גבר יעדיף לקדם לצידו גברים אחרים על פני נשים). כתוצאה מנתינת תוקף חברתי לאידיאולוגיות מפלות, ניתן לראות שאלו המשתייכים לקבוצה החזקה (גברים) נוטים להתנהג בהתאם

לאינטרסים שלהם יותר מאשר חברי הקבוצה החלשה (נשים), תופעה אותה מכנים מחברי התיאוריה "התנהגות אסימטרית" (Sidanius et al., 2004, עמ' 847-848). טענה זו אכן עולה בקנה אחד עם העובדה שתרבויות רבות המוכרות לנו כיום הן פטריארכליות (Sidanius et al., 2004) וכן עם מחקרים שנערכו במדינות רבות, כולל בישראל (Sidanius et al., 2000) שמצאו שלגברים יש נטייה גבוהה יותר לדומיננטיות חברתית.

במחקר מטה-אנליטי שנערך על SDO, במסגרת סימפוזיון על הבדלים מגדריים בגישות ואוריינטציות פוליטיות (Lee et al., 2005) סקרו לי וחבריה מגוון רחב של מחקרים שהתבססו על תיאוריית הדומיננטיות החברתית בין השנים 1979-2002. בין נתוני המחקר נמצא שכ- 66% מהמחקרים התמקדו בשאלת ההבדלים המגדריים בחברות ותרבויות שונות (Lee et al., 2005, עמ' 5) כמו כן, נמצאו עדויות רבות לכך שגברים תומכים במכוונות לדומיננטיות חברתית בצורה חזקה הרבה יותר מאשר נשים וכן נמצא שהבדלים מגדריים ביחס ל- SDO היו הגבוהים ביותר מבין שלושת סוגי ההיררכיה שמונה התיאוריה: גיל, מגדר וקבוצות שרירותיות (Lee et al., 2005). בנוסף, מציינים לי וחבריה, עוצמתם של ההבדלים המגדריים ביחס ל- SDO היא הסיבה לכך שהבדלים מגדריים נמצאו בכל כך הרבה תרבויות ובכל כך הרבה מחקרים. עבודה זו, אם כן, מבקשת אף היא לעשות שימוש במשתנה ה- SDO, מכוונות לדומיננטיות חברתית, על מנת לנסות להסביר הבדלים התנהגותיים מגדריים באסטרטגיות התמודדות של סטודנטים וסטודנטיות שעלו ממדינות חבר העמים. תוך שימוש במודל אינטגרטיבי המשלב שלוש תיאוריות של ייצוגי זהות חברתית וכן שימוש בתיאורית הדומיננטיות החברתית אבקש לבדוק האם ישוחררו במחקר הנוכחי ההבדלים בין עולים לעולות בנושא זהותם בתהליך הקליטה, האם יימצאו גם באוכלוסיה זו הבדלים מגדריים במכוונות לדומיננטיות חברתית ובנוסף, אבקש לקשור בין ממצאי הזהות לממצאי ה- SDO על מנת לבחון את הסיבה שבגינה מגלות עולות חדשות מברה"מ קונפורמיות גבוהה יותר כלפי החברה הקולטת, מזו שמגלים עולים בניים.

הבדלים מגדריים והגירה

עד שני העשורים האחרונים, נטו מחקרי ההגירה להתעלם משני מרכיבים עיקריים בתהליך ההגירה: הדינמיקה המגדרית וההשפעות של תנאים מבניים כלכליים, פוליטיים וחברתיים בעיצוב קשרים ומשאבים. התייחסות לנושא המגדרי, בהקשר של הגירה הביאה לתובנות רבות, בין השאר לרעיון שמגדר הוא מרכיב מכריע של תהליך ההגירה כמו גם תוצר של תהליך זה. כלומר, מצד אחד הבנייה מגדרית משפיעה על הדינמיקה של תהליך ההגירה אך מצד שני הדינמיקה הזו משפיעה על הבנייה מגדרית. אולם, בעוד שעיצוב מחדש של תפקידי המגדר בעקבות תהליך ההגירה נקשר לרוב לתהליכים של אסימילציה ושימור, הכלת נושא ההשפעות הסביבתיות לתחום ההגירה מאפשר להסביר כיצד קשרים מגדריים מושפעים בנוסף גם מתנאים מבניים כגון גיאוגרפיה, צרכים ומשאבים כלכליים ומכשולים (Dona and Ferguson, 2004).

עדויות מחקריות רבות מאפשרות להבחין בהבדלים עקביים באופן בו מבטאים גברים ונשים את מצוקותיהם וקשייהם הפסיכולוגיים, ממצאים שעולים בקנה אחד עם העדויות בספרות על מצוקה פסיכולוגית גבוהה בקרב אוכלוסיית מהגרים (מירסקי, 1995). נשים, מסבירה מירסקי, נוטות לבטא את מצוקותיהן בחופשיות רבה יותר, לכן הן מדווחות על מצוקה פסיכולוגית יותר מאשר גברים. בהקשר של ביטויי המצוקה, טוענת מירסקי, גברים נוטים להחצין את מצוקותיהם ולבטאן בהתנהגות המופנית כלפי הסביבה (בין היתר בהתנהגות עוינות) ואילו נשים נוטות יותר להפנים את קשייהן הפסיכולוגיים. במחקר שערכה מירסקי על מצוקה פסיכולוגית של סטודנטים עולים מחבר העמים, נמצאו הבדלים דומים לאלו שדווחו בספרות, גם בקרב מדגם המחקר, שמצא שנשים דיווחו על מצוקה פסיכולוגית גבוהה יותר מגברים וכן שיותר נשים מאשר גברים דיווחו על סימפטומים של הפנמה כמו עצב ובדידות. אולם, בניגוד למצופה, הנשים דווחו בשכיחות גבוהה יותר גם על סימפטומים עוינים (כעס, וכחנות, ביטוי מוחצן למצוקה) ורמת העוינות שלהן הייתה גבוהה כמו זו של הגברים (שם, 1995), זאת בהתאם לממצא קודם של מירסקי במחקר טרום הגירה של מדגם סטודנטים בברה"מ, שדיווחו על רמה גבוהה של הרגשת חוסר התאמה ונחיתות במפגשים בינאישיים (Mirsky, 1992).

מחקרים אחרים בתחום ההגירה מתארים הבדלים מגדריים ביחסם של העולים כלפי התרבות ממנה באו. מחקרים שבדקו הבדלים מגדריים אלו מעידים על כך שלבנות יש יותר נטייה

מאשר לבנים להיות בעלות אתניות חזקה, לדוגמה, מחקרים על אמריקאים אסיאתיים והיספאניים שהראו שבנות מתעסקות יותר בנושאים אתניים מאשר בנים ומחקר נוסף שהציע שנשים שחורות ולטיניות מזוהות יותר עם הקבוצה האתנית שלהן מאשר גברים (Matlin, 2000). אולם, מסקנות אחרות יכולות לעלות אם בודקים מנקודת מבט שונה; בנים שחורים זוכים ליותר ביקורת מבנות שחורות על כך שהם מתנהגים כמו "לבנים" ונראה שלבנות יש יותר מרחב תמרון לאמץ זהות שכוללת גם את התרבות השחורה וגם את התרבות השלטת. מסקנה אפשרית היא שנשים נוטות להיות יותר חזקות בקשר שלהן לקבוצה האתנית מאשר גברים ולכן התרבות החדשה מאיימת עליהן פחות, והן מסוגלות ביתר קלות לשלב בין התרבות הקיימת לתרבות הקולטת. אולם, איום על גבריותו של הזכר יכולה לגרום לו לאמץ זהות אתנית חזקה (שם, 2000). מחקרים נוספים בתחום ההגירה בחנו כיצד השפיעה ההגירה על תפקידי מגדר וכן ההיפך, כיצד השפיעו תפקידי המגדר על תהליך ההגירה, הקלו או החמירו אותו: מחקר על בני נוער מהגרים בארה"ב הראה שהחיים בין תרבות חדשה ותרבות מסורתית מקשים על הבניית תפקיד מגדרי, מפני שציפיות מגדריות של תרבות אחת מתנגשות עם אלו של התרבות האחרת; לדוגמה, בת שחונכה בתרבות ההיספאנית שמדגישה נשיות נוטה לחוות בלבול זהות מגדרית כאשר היא נחשפת לתרבות האמריקאית שנותנת יותר חופש פעולה, אקטיביות והגדרה רחבה יותר של הדמות הנשית (Heeseung, 2002).

מחקר נוסף על פליטים ויאטנמים בפינלנד מצא שמשתנה המגדר הוא שקבע את אסטרטגיות האקולטורציה וכן את רמת האקולטורציה. לגברים, מבוגרים כמו גם צעירים, היה יחס חיובי יותר לגבי אקולטורציה מאשר לנשים בעוד שהקבוצה שעברה אקולטורציה יותר נמוכה הייתה קבוצת הנשים המבוגרות. צפיפות של קהילה מעורבת אתנית והתמיכה של הקהילה האתנית התגלתה כחשובה במיוחד לבנות הצעירות. סימפטומים של לחץ שיקפו את אי ההתאמה של האקולטורציה- ככל שהדור הצעיר אימץ יותר ערכים מערביים, כך הם דיווחו יותר על סימפטומים של חרדה ודיכאון. עבור הבנים הצעירים, ההתנתקות מקשרי משפחה הייתה החזקה ביותר בהשוואה לקבוצות מין וגיל אחרות. כשיקוף לכך, הנשים המבוגרות דיווחו על יותר סימפטומים של חרדה ככל שדווחו על יותר ערכים מערביים, למען ילדיהן. כמו במחקרים קודמים, קבוצת הנשים המבוגרות הייתה קבוצת המחקר שחוותה את הלחץ הגדול ביותר. הגורם

העיקרי לכך היה דחייתן את התרבות הדומיננטית, אותה ניתן להסביר בהעדר תמיכה קהילתית שבעקבותיה מרגישות הנשים שהן השומרות היחידות על המסורת (Liebkind, 1996).

מחקר נוסף שמצא השפעה של תפקידי מגדר על תהליך ההגירה, נערך בקרב נשים מבוגרות שעלו מחבר העמים עם הורים מבוגרים וילדים. מחקר זה מגלה בין השאר, שאותן נשים, למרות הקושי הרב שחוו, הראו יותר כוח ועמידות מול תהליך התירבות מאשר גברים. נשים רבות ציינו בפני החוקרת שחוו בעיות בחיי הנישואים בעקבות ההגירה כיוון שבני זוגן התקשו להתמודד עם בעיות העבודה, השפה וההשתלבות בחברה שהתלוו להגירה. חלק מהגברים, מספרות הנשים, סבלו מדיכאון ומאי יכולת לתפקד בעוד הנשים במקרים רבים היו חזקות יותר, גמישות יותר והפגינו יכולת הסתגלות גבוהה יותר למצב החדש. (Remennick, 2001).

לסכום, מטרתי במחקר זה הייתה בדיקת הבדלי מגדר בין סטודנטים וסטודנטיות עולים מחבר העמים לשעבר בייצוגי הזהות שלהם כעולים, והעמקת ההבנה של זהויות אלה באמצעות ניתוח הקשרים שבין ייצוגי הזהויות שלהם כעולים ותיקוף מבני של הזהויות האלה עם האוריינטציה לדומיננטיות חברתית שלהם.

שיטה

אוכלוסיית המחקר

המדגם הנוכחי כלל 102 נבדקים, 50 סטודנטים ו- 52 סטודנטיות עולים מחבר העמים לשעבר בגילאים- 20-32. כל משתתפי המדגם נמצאו בשלב זה או אחר של לימודים אקדמאים, בין אם לתואר ראשון, שני או דוקטורט (לצערי לא הכנסתי שאלה בשאלון הדמוגרפי לגבי סטטוס הלימודים של הנבדק/ת). התפלגות שנות הוותק של משתתפי המדגם הייתה 30% - עד 10 שנים בארץ, 30% נוספים עד 15 שנה בארץ ו- 40% עד 30 שנה בארץ (טבלת התפלגות הוותק ניתן לראות בנספח 6). התפלגות גילם של משתתפי המחקר הייתה 30% מנבדקים עד גיל 26, 30% נוספים עד גיל 29 ו-40% הנותרים עד גיל 32 (טבלת התפלגות גיל הנבדקים ניתן לראות בנספח 7). גיוס נבדקי המחקר החל בהעלאת השאלון לאינטרנט ופנייה לסטודנטים על ידי רכזות מחלקות באוניברסיטה. בעקבות היענות נמוכה לשיטת איסוף נתונים זו, הודפסה גרסת השאלון מהאינטרנט והועברה ידנית על ידי החוקרת, לסטודנטים וסטודנטיות בכיתות לימוד, בספריות ובמעונות של אוניברסיטת בר אילן ואוניברסיטת בן גוריון. חתך האוכלוסייה שנמצא מייצג קבוצות סטודנטים וסטודנטיות מגוונות מחבר העמים לשעבר שחיים כיום בארץ ואף כולל חתך דמוגרפי מגוון של אוכלוסיית מדינת ישראל. אולם, מידת הייצוגיות לא נבדקה בשיטתיות וחולשתו של המדגם הוא גם במספר הנבדקים המצומצם.

כלי המחקר

משתני רקע

השאלון כלל שאלות לגבי ארץ לידת הנבדקים, ארץ לידת ההורים, תאריך העלייה לישראל, בית הספר התיכון (ממלכתי כללי- ממלכתי דתי, פרטי), מצב אקדמאי נוכחי, השכלת האב והאם (יסודית, תיכונית חלקית, תיכונית מלאה, על תיכונית לא אקדמית, תואר I, תואר II או III), מקצוע האב והאם (נמדד לפי סולם טיירי המעודכן (סמיונוב, אפשטיין ומנדל, 2000) המאפשר דירוג המקצועות שדיווחו המשיבים על פני סולם סדר). כמו כן נבדקה מידת הדתיות (דתי מאוד, דתי, לא כל כך דתי, לא דתי, מאוד לא דתי). הדת אליה המשתתף מרגיש שייך (יהדות, נצרות, אסלם, דת אחרת, לא מרגיש שייך לדת כלשהי). לא היו לי השערות לגבי קשרים אלה, אך הם

אפשרו את בדיקת השפעתם האפשרית על מבנה ועוצמת הזהויות. לבסוף, נבדק הקשר שבין הזהויות וההגדרה העצמית של הנבדקים כישראלי, יהודי, עולה חדש, רוסי ואירופאי. הנבדקים לא נדרשו לציין את מינם בגוף השאלון כיוון שהשאלונים הודפסו מראש בשתי גרסאות שונות, האחת עבור נשים והשנייה עבור גברים, וכל הנבדקים קיבלו שאלונים על פי מינם.

ותק בישראל

התפלגות שנות הוותק של משתתפי המדגם הייתה 30% - עד 10 שנים בארץ, 30% נוספים עד 15 שנה בארץ ו- 40% עד 30 שנה בארץ (טבלת התפלגות הוותק ניתן לראות בנספח 6). התפלגות משתנה הוותק בקבוצת המדגם לא אפשרה חלוקה לקטגוריות וותק של מספר נבדקים מספיק המאפשרות השוואות סטטיסטיות.

דת

5 שאלות הופיעו בשאלון הדמוגרפי בנושא מידת הדתיות של הנבדקים ושל הוריהם (לפירוט השאלות ראו נספח 2). הנבדקים נתבקשו לציין את מידת דתיותם ודתיות הוריהם על פני סולם ליקרט (1= דת/יה מאוד עד 5= מאוד לא דת/יה) וכן נתבקשו לציין את מידת הקפדתם את הדת בהשוואה להוריהם (1= יותר מקפיד/ה עד 3= פחות מקפיד/ה).

הגדרה עצמית של זהות

בסיום השאלון הדמוגרפי הופיע השאלה לגבי דירוג רמת ההזדהות של הנבדקים מול 5 קטגוריות זהות שונות- ישראלית, יהודית, עולה חדש/ה, רוסי/ה, אירופאית (לפירוט השאלות ראו נספח 2). הנבדקים נתבקשו לדרג את רמת ההזדהות שלהם עם כל אחת מהקטגוריות על פני סולם ליקרט (1= מאוד מזדהה ועד 5= מאוד לא מזדהה).

שאלון זהות

השאלון ניבנה על יסוד 13 קטגוריות של אסטרטגיות ההסתגלות ונטיות אקולטורציה שנגזרו מתיאורית הזהות החברתית ומודל נטיות האקולטורציה (מאנע, 2005), (פריטי שאלון הזהות ומקורותיו ראו נספח מס' 1). מטרת השאלון היא להעריך אילו אסטרטגיות הסתגלות מאמצים העולים ומהם תחומי החיים המרכזיים בהם באות אסטרטגיות אלו לידי ביטוי? אפיוני התנהגות- דמיון בהתנהגות העולה והצברים, לבוש, מקומות בילוי, מידת הפתיחות. לשון- השפה העברית או שפת ארץ המוצא יחסים בין אישיים- בחירת חברים מקבוצת ארץ המוצא או חברים צברים. כל

היגד בשאלון מתאר אסטרטגיה באחד התחומים והמשתתפים מתבקשים לציין עד כמה משקף ההיגד את התנהגותם, רגשותיהם ואופן חשיבתם, על פני סולם ליקרט (1=מאוד לא נכון, 6= נכון מאוד). תיקוף השאלון נעשה על ידי שיחזור באמצעות ניתוח המרחב הקטן (Guttman, 1968) ומהימנות פנימית של קרונבך ממוצעת של 0.80 לכל אחד ממרכיבי הזהות. בשיטה זו כל משתנה מיוצג כסמל על מרחב דו (או רב) מימדי במונחי המרחב הקטן ביותר המשחזר את המרחקים בין המשתתפים. את המרחק בין סמלים משקף מתאם Mew בריבוע. קרבה בין משתתפים על משטח דו-ממדי מעידה על מתאם גבוה. ככל שגדלים המרחקים בין המשתתפים, המתאם ביניהם נמוך יותר, או שלילי (Guttman, 1968; Shey, Elizur & Hoffman, 1994).

שאלון מכוונות לשליטה חברתית (SDO)

הסולם הני"ל פותח ע"י Sidanius & Pratto (1993) Sidanius, 1993) ומופיע כאן בגירסתו המתורגמת (שורצולד וטור-כספא, 1997 בתוך רום, 2000). השאלון בוחן עמדות כלפי שוויון או אי שוויון בין קבוצות שונות בחברה. לשאלון, 16 היגדים כגון "קבוצות מסוימות הן פשוט טובות יותר מקבוצות אחרות", או "אסור שקבוצה אחת כלשהיא תשלוט בחברה" (לפירוט השאלות ראו נספח 4). הנבדקים התבקשו להשיב על השאלון לפי מידת הסכמתם עם כל היגד על פני רצף תשובות הנע בין "בהחלט מסכימ/ה" (1) ועד "בהחלט לא מסכימ/ה" (7). מהימנות שאלון זה כפי שנבדק על ידי שורצולד וטור-כספא (1997) היה ($\alpha=0.89$) ומהימנותו בעבודת התיזה של רום, לירז (2000) הייתה ($\alpha=0.83$). אלפא במחקר זה $\alpha=0.89$.

הליך המחקר

שאלון הזהות ושאלון ה-SDO הועלו בצורה גרפית לדף אינטרנט שקושר לבסיס נתונים. מחקר זה ביקש לעשות שימוש בכלי האינטרנט על מנת להגיע לקהל היעד שישתתף במדגם ומכיוון שסטודנטים עולים מחבר העמים לא בהכרח יימצאו בכיתה אחת ו/או מחלקה ספציפית באוניברסיטה, המטרה הייתה ששאלוני המדגם הנוכחי יועברו במתכונת "כדור שלג". בכדי להגיע לקהל יעד רחב ככל האפשר, פניתי לרכזות מחלקות שונות באוניברסיטת בר-אילן בעיקר וכן במכללת הנגב, בצירוף מכתב דואר אלקטרוני שמבקש מסטודנטים וסטודנטיות מחבר העמים לענות על השאלון. כמו כן נשלח מייל דומה לרשימות תפוצה שונות באופן פרטי. עקב היענות נמוכה מאוד לצורת מילוי שאלון זו ומפאת קוצר הזמן שעמד לרשותי הוחלט לוותר על שיטת איסוף נתונים בצורה הנ"ל ולחזור לשיטה המסורתית של חלוקת שאלונים. השאלונים הודפסו בפורמט זהה לזה שהועלה לאתר וחולקו על ידי לסטודנטים וסטודנטיות עולים לשעבר מחבר העמים בכיתות לימוד באוניברסיטת בר אילן ובאוניברסיטת בן גוריון. בעת חלוקת השאלון נאמר למשתתפים שזהו שאלון שמחולק להם במסגרת עבודת תיזה אישית של החוקרת, שהינו חסוי ולשימושה של החוקרת בלבד.

סה"כ נכנסו למדגם 102 שאלונים תקינים, מתוך 117 שאלונים שחולקו. 5 שאלונים, שהם כ- 4% מכלל השאלונים שנאספו, נפסלו בשל מילוי לקוי ו- 10 שאלונים לא הוחזרו כלל. איסוף השאלונים ארך כחודש ימים. הנבדקים נתבקשו להחזיר את השאלון לחוקרת מייד בסיום המילוי. זמן מילוי כל שאלון ארך כ- 10 דקות.

משתנים

מגדר

זהות- מורכב מארבע קטגוריות: זהות מורחבת, זהות מתחרה, זהות מתבדלת וזהות נטמעת. חישוב המשתנה מתבצע על ידי ממוצע של כל קטגוריה. ככל שהממוצע גבוה יותר הזהות בקטגוריה גבוהה יותר.

SDO - חישוב הציון של כל נבדק הוא על ידי ממוצע תשובותיו לכל פריטי שאלון ה- SDO, ככל שהציון גבוה יותר האוריינטציה לשליטה חברתית גבוהה יותר.

הגדרה עצמית: ישראלית, יהודית, עולה חדש, רוסית, אירופית

משתנים דמוגרפים: דת, וותק, שנת עלייה, השכלה תיכונית

השערות המחקר

לסכום, במחקר זה אבקש להתייחס להשערות הבאות:

1. במדגם הנוכחי של סטודנטים ישוחזרו ייצוגי זהות עולים שנמצאו אצל תלמידי תיכון במחקרה של מאנע (2005)
2. ישוחזרו ההבדלים בין נשים לגברים במדד ה-SDO, כפי שנמצאו במחקרים קודמים (Sidanius et al., 2004, Sidanius et al., 2000 ; Sidanius et al., 1991)
3. יימצא תיקוף מבני של ייצוגי הזהות, דרך בחינת הקשר בין משתני הזהות ומשתנה ה-SDO, מכוונות לדומיננטיות חברתית, בקרב נשים וגברים
4. יימצא תיקוף מבני של ייצוגי הזהות, דרך בחינת הקשר בין עוצמת הזהויות לבין ההגדרות העצמיות של הנבדקים כישאלי, יהודי, עולה חדש, רוסי ואירופאי

ממצאים

הבניה תכנית של ייצוגי הזהות

ניתוח המרחב הקטן ביותר – SSA

ההשערות הראשונות מתייחסות להבניה של ייצוגי זהות על ידי הנבדקים והן נבדקו

בשיטת ניתוח המרחב הקטן ביותר (Guttman, 1968; Smallest Space Analysis- SSA) (Lingoes, Rosman & Borg, 1979). שיטת ניתוח זו מאפשרת לבדוק חוקיות ומבנה של יחסי גומלין בין משתנים לא פרמטריים, באמצעות ניתוח גרפי ולחשוף את ארגונם הכמותי והאיכותי ולזיהוי הדמיון במבנה של התכנים בין ובתוך קבוצות (Shey, Elizur & Hoffman, 1994). דואז ועמיתיו (Doise, Clemence & Lorenzi-Cioldi, 1993) ציינו כי שיטה סטטיסטית כזו מתאימה יותר למחקרים הנערכים במסגרת תיאורית הייצוגים החברתיים, בהשוואה לשיטות כגון ניתוח גורמים, משום שהראשונה מיועדת למקסימיזציה של השונות המשותפת, בעוד השנייה מיועדת למקסימיזציה של הבדלים אינדיבידואליים. בשיטה זו כל משתנה מיוצג כסמל על מרחב דו (או רב) מימדי במונחי המרחב הקטן ביותר המשחזר את המרחקים בין המשתנים. את המרחק בין סמלים משקף מתאם Mew בריבוע. קרבה בין משתנים על משטח דו- ממדי מעידה על מתאם גבוה. ככל שגדלים המרחקים בין המשתנים, המתאם ביניהם נמוך יותר, או שלילי (Guttman, 1968; Shay, Elizur & Hoffman, 1994).

טיב ההתאמה בין תרשים ה- SSA והנתונים האמיתיים משתקף במקדם הניכור (Coefficient of Alienation, COA). כאשר ההתאמה בין תרשים ה- SSA והנתונים האמיתיים מלאה, מקדם הניכור יהיה 0. כאשר אין התאמה הוא יהיה-1. מקדם ניכור של 0.15 או פחות, נחשב כהתאמה מרבית, אבל התאמה סבירה תלויה באופי הנתונים אך בדרך כלל עליה להיות פחותה מ- 0.30. הוספת ממדים מאפשרת להקטין את מקדם הניכור אולם לשם תצוגה נוחה של הנתונים מומלץ להשתמש במספר הממדים הקטן ביותר בו מתקבלת תמונה ברורה של מבנה יחסי הגומלין בין המשתנים. עוצמת התוצאות מוערכת על ידי יכולת השחזור שלהם, במדגמים שונים, ולא באמצעות מונחי מובהקות סטטיסטית. האופן בו מפרש החוקר את הממצאים

המתקבלים בעקבות ניתוח המרחב הקטן ביותר, יכול להתבצע לאור שיקולים תיאורטיים או סטטיסטיים ומומלץ להגיע לחלוקה המתבססת על שני סוגי השיקולים. פירוש הנתונים כרוך בחלוקת המרחב הגיאומטרי לאזורים. אזור הינו מקבץ נקודות במרחב הגיאומטרי הנפרד מנקודות אחרות (או מבחינה סטטיסטית או מבחינה תיאורטית). קווי ההפרדה בין האזורים יכולים להיות ישרים או עקומים, כל עוד לא יחצו זה את זה (Lingoes, Rosman & Borg, 1979).

בעקבות ניתוח ראשוני ההיגדים הבאים הוצאו מהניתוח כיוון שחישובם בניתוח מפות ה-SSA הגדיל את מקדם הניכור ונראה שהתוכן שלהן ואולי מיקומן על פני השאלון היקשה על הנבדקים להבין אותן והגדיל את שונות התשובות. ניתוח על מרחב דו-מימדי ללא השאלות הנ"ל אפשר לשחזר בצורה טובה את מבנה יחסי הגומלין בין יתר המשתנים, כך שהחוקיות מובלטת במרחב.

שאלות שלא נכללו בניתוח ה-SSA :

3. אני מתנהג 'איך שבא לי', וזה לא מעניין אותי בכלל אם אני 'יוצא חבר העמים' או 'צבר'.
17. אנחנו חיים בחברה הישראלית, ולכן כדאי שנוותר על סגנון החיים שלנו וההתנהגויות המאפיינות את 'יוצאי חבר העמים', ונאמץ את סגנון החיים הישראלי וההתנהגות ה'צברית'.
19. למרות שהשפה העברית היא שפת התנ"ך, השפה הרוסית יותר עשירה ממנה, כי זו שפתם של הסופרים החשובים ביותר בעולם.
25. רוב חברי הם 'צברים' כי אני מרגיש יותר נוח איתם, אני לא מרגיש נוח עם 'יוצאי חבר העמים'.

27. לדעתי, ההתנהגות של ה'צברים' יותר מדי חוצפנית וחופשית

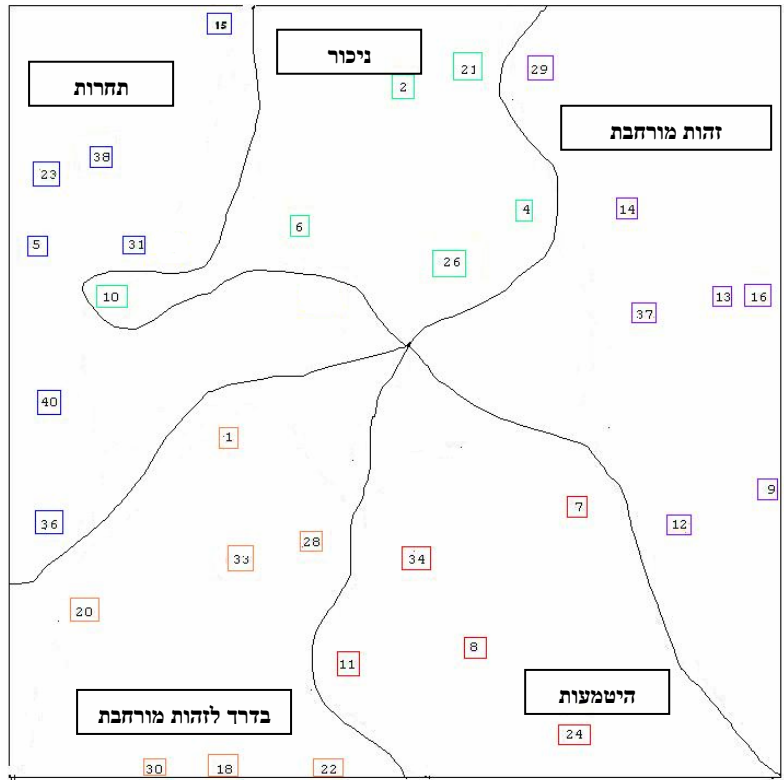
35. אני מודה לחברה הישראלית שעזרה לי ורוצה לתרום למדינה

הבניה תכנית של ייצוגי זהות

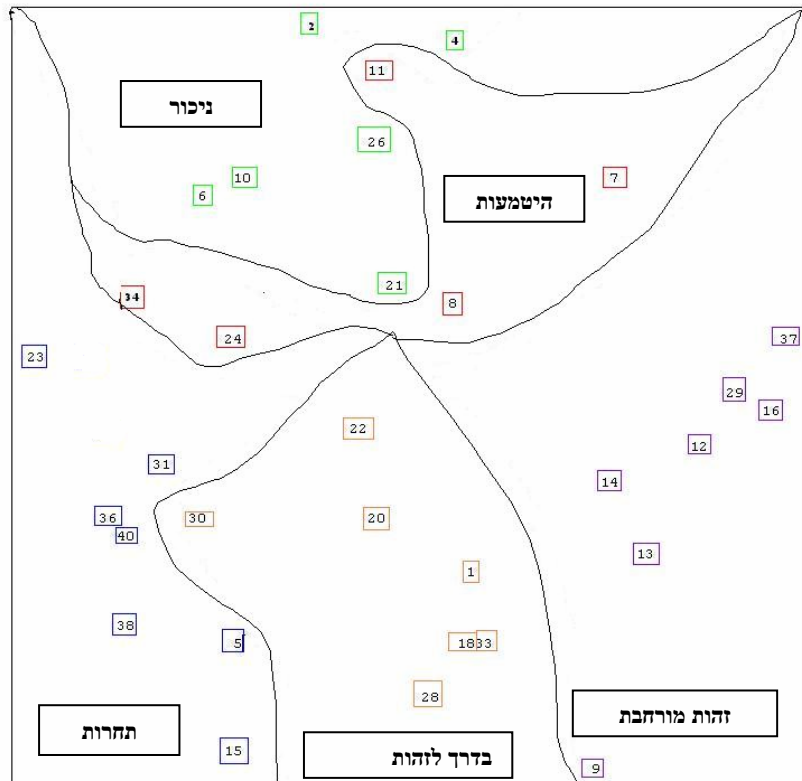
ההשערה הראשונה לגבי ארגון דומה של פרטי שאלון הזהות בקרב קבוצות המחקר, אשר ישחזר את מבנה הייצוגי הזהות שנמצא במחקרה של מאנע, אוששה חלקית. בניתוחי SSA במדגם המלא ובתת קבוצות על פי מגדר נמצאו מבנים דומים. בניתוח על פי שני ממדים התקבלה תמונה ברורה של מבנה יחסי הגומלין בין המשתנים, ומקדמי הניכור (Coefficient of Alienation, COA) בניתוחים של שני המגדרים נעו בין 0.24-0.28 (ממוצע- 0.26). מקדמים אלו מעידים על התאמה סבירה עד טובה בין תרשימי ה- SSA והנתונים האמיתיים. המבנה הארגוני שהתקבל היה מבנה סירקומפלקס (Circumflex).

כפי שניתן לראות בתרשים הבא, זוהו במבנה זה חמישה אזורים היוצאים מראשית אחת וכל אזור פונה לכיוון אחר במרחב. חמשת האזורים שנמצאו במדגם זה דומים בחלקם לאלו שמצאה מאנע אולם שני אזורים חדשים זוהו במדגם זה שלא נמצאו קודם לכן. אזור ראשון שלו קראתי "בדרך לזהות מורחבת" שהתקבצו בו פריטים שתכנם המשותף מבטא אמביוולנטיות לגבי קבלת התרבות הקיימת בישראל, ואזור נוסף שתוכנו "ניכור" שבו התקבצו פריטים המבטאים התרחקות מהתרבות הזאת, וההתייחסות לתרבות הישראלית, כמהווה בסיס להשוואה למשהו טוב יותר או אחר.

בסעיף הבא מתוארת ההתפלגות של כל אחד מאזורי הזהות.

תרשים מס' 2: מפת SSA של ייצוגי הזהות בקרב מדגם הנשים

תרשים מס' 3: מפת SSA של ייצוגי הזהות בקרב מדגם הגברים

פירוט קטגוריות ייצוגי הזהות

במחקר הנוכחי נמצאו קטגוריות דומות במידה חלקית לאלו שמצאה מאנע. בשל ההבדלים ניתנו לקטגוריות הזהות שמות מעט שונים משמות הקטגוריות במחקרה של מאנע וכן נמצאה קטגורית זהות חדשה בקרב אוכלוסיית מדגם זו.

קטגוריות המחקר שנמצאו הן :

בדרך להרחבת זהות :

קטגוריה זו מורכבת מהשאלות הבאות : 1,18,20,22,28,30,33.

בקטגוריית תוכן זו התקבצו 7 פריטים. המשותף לפריטים שהתקבצו הוא ביטוי לאמביוולנטיות ולקונפליקט פנימי בקבלת הזהות החדשה (לדוגמא פריט מס' 18 : "פעם לא היו לי בכלל חברים 'צברים', רק מיחבר העמים'. היום אני מרגיש יותר חופשי עם ה'צברים'", , ובו בזמן נכלל גם הפריט "כל החברים שלי הם יוצאי חבר העמים", כי ה'צברים' לא רוצים להיות חברים שלי", פריט מס' 20). תהליך של חיזוק אלמנטים בזהות עשוי לבוא לידי ביטוי בתחושת התקדמות אישית (לדוגמא, פעם הייתי עושה הרבה טעויות בעברית והיום אני מדבר ברמה הרבה יותר טובה, פריט מס' 1, פעם לא הצלחתי להבין את ההתנהגות של ה'צברים'. היום אני מרגיש שאני יודע איך מתנהגים כאן בישראל., פריט מס' 33). אך בד בבד ישנו גם חשש שעדיין הזהות אינה מגובשת סופית (לדוגמא פריט 22 : ה'צברים' לא מקבלים לחברתם מישהו שיש לו מבטא 'רוסי'). בבדיקת אלפא קרוונבך במדגם המלא נמצאה מהימנות פנימית של אלפא- 0.76 בקטגוריית תוכן זו. במדגם הגברים נמצאה מהימנות פנימית של אלפא 0.62, ובמדגם הנשים נמצאה מהימנות פנימית נמוכה יותר של אלפא 0.51.

הרחבת הזהות :

קטגוריה זו מורכבת מהשאלות הבאות : 9,12,13,14,16,29,37.

בקטגוריית תוכן זו התקבצו 7 פריטים. המכנה המשותף שלהם הוא תפיסת העלייה כתהליך שאינו כרוך בויתור על הזהות הקיימת, אלא בהוספה וחיזוק מרכיבי הזהות האישית והחברתית, שבא לידי ביטוי בהדגשת הפן האינדיבידואלי על פני הפן הקבוצתי (לדוגמא, "אני בוחר חברים בלי קשר לארץ המוצא שלהם", פריט מס' 16), בתחושת השתייכות וקשר למדינה ("אני מרגיש שישראל זו המדינה שלי", פריט מס' 12, ו-"אני מרגישה שישראל זו המדינה שלי", פריט מס' 13). באזור זה נכללו גם פריטים שעסקו בהוספת יסודות חדשים לזהות תוך שילוב בין זהות ארץ

המוצא לזהות הישראלית (לדוגמא, "אנחנו (יוצאי חבר העמים) יכולים להשתתף באופן מלא בתחומים רבים בחברה הישראלית, אבל גם לשמור על סגנון החיים שלנו וההתנהגות האופיינית לנו", פריט מס' 14). כמו כן נכללו פריטים שעסקו בחשיבותה של אחדות חברתית בישראל (לדוגמא, "החברה הישראלית צריכה להיות מאוחדת, ולכן אין משמעות לעובדה שאני יוצא חבר העמים' ולא 'צבר'", פריט מס' 12). הכרת חשיבותה של האחדות החברתית הייתה מוגבלת ומותנית בכך שאינה כרוכה בויתור על הזהות המובחנת וסמליה. בבדיקת אלפא קרוונך במדגם המלא נמצאה מהימנות פנימית של אלפא- 0.73 בקטגוריית תוכן זו. במדגם הגברים נמצאה מהימנות פנימית של אלפא 0.60, ובמדגם הנשים נמצאה מהימנות פנימית של אלפא 0.64.

היטמעות:

קטגוריה זו מורכבת מהשאלות הבאות: 7,8,11,24,34.

בקטגוריית תוכן זו התקבצו 5 פריטים. הנושא המשותף להם היה נכונות העולים לוותר על זהות ארץ מוצאם כדי להשתלב בחברה הישראלית (לדוגמא, "כדי שנהיה חלק מהחברה הישראלית אנחנו לא צריכים לדבר בשפת ארץ המוצא שלנו, אלא רק בשפה העברית", פריט מס' 8). ויתור זה נעשה בשם אחדות החברה הישראלית ("אני חושב שכדי שבישראל תהיה חברה מאוחדת, חשוב שתהיה בארץ רק שפה מדוברת אחת - השפה העברית", פריט מס' 11). ותחושת השייכות ("כדי שאנחנו (יוצאי חבר העמים) נהיה חלק מכולם ולא שונים, אנחנו צריכים להיות חברים של 'צברים' ולא של 'יוצאי חבר העמים'", פריט מס' 34). בקטגוריה זו נכלל גם פריט השולל תחרות עם החברה הישראלית ("לדעתי, 'יוצאי חבר העמים' לא צריכים להיאבק על כך שיקבלו את המנהגים שלהם והסגנון המיוחד להם", פריט מס' 7). בבדיקת אלפא קרוונך נמצאה מהימנות פנימית של אלפא- 0.67 בקטגוריית תוכן זו. במדגם הגברים נמצאה מהימנות פנימית של אלפא 0.61, ובמדגם הנשים נמצאה מהימנות פנימית של אלפא 0.59.

תחרות:

קטגוריה זו מורכבת מהשאלות הבאות: 5,15,23,31,36,38,40. מהימנות פנימית של אלפא- 0.83 בקטגוריית תוכן זו התקבצו 9 פריטים. הנושא המשותף להם היה נכונות העולים להיאבק באופן אקטיבי או קוגניטיבי, למען השגת כוח ומשאבים חברתיים רבים יותר (לדוגמא, "אני חושב

שיוצאי חבר העמים חייבים להיאבק על כך שיקבלו את המנהגים שלהם והסגנון המיוחד להם", פריט מס' 15), לעיתים, תוך המעטה בערכם של הצברים, שפתם וסגנון חייהם (לדוגמא, "אני רוצה לדבר בשפת ארץ המוצא שלי כי זה הופך אותי לשונה מה'צברים' ומבליט את העובדה שאני יוצא חבר העמים", פריט מס' 38. בבדיקת אלפא קרונבך נמצאה מהימנות פנימית של אלפא-0.83 בקטגוריית תוכן זו. במדגם הגברים נמצאה מהימנות פנימית של אלפא 0.63, ובמדגם הנשים נמצאה מהימנות פנימית של אלפא 0.73.

ניכור:

קטגוריה זו מורכבת מהשאלות הבאות: 2,4,6,10,21,26. מהימנות פנימית של אלפא-0.67 בקטגוריית תוכן זו התקבצו 6 פריטים. הנושא המשותף להם היה מגמות הפרדה וניכור של קבוצת העולים כלפי החברה הישראלית ("אני מעדיף להתנהג בסגנון אירופאי ולא בסגנון ההתנהגות הנפוץ כאן", פריט מס' 21) תחושת חוסר שייכות למדינה ואכזבה מהמדינה (אני מרגיש שבישראל כל אחד דואג לעצמו, ולא מקיימים את המשפט "כל ישראל חברים", פריט מס' 2) והתחברות עם חברי קבוצת חוץ אלטרנטיבית ("אני ובני הנוער יוצאי חבר העמים מעדיפים להיות עם חבריה שדומים לנו מבחינה תרבותית (למשל אירופאים), ולא עם ה'צברים'", פריט מס' 10). תחושות אלה נקשרו גם לתחושת חוסר קבלה מצדם של הצברים (לדוגמא, "אני חושב שחלק מה'צברים' לא יקבלו אותנו (יוצאי חבר העמים)", פריט מס' 6). בבדיקת אלפא קרונבך נמצאה מהימנות פנימית של אלפא-0.67 בקטגוריית תוכן זו. במדגם הגברים נמצאה מהימנות פנימית של אלפא 0.63, ובמדגם הנשים נמצאה מהימנות פנימית של אלפא 0.75.

אובדן זהות:

קטגוריה זו מורכבת מהשאלות הבאות: 32,39. מהימנות פנימית של אלפא-0.72 בקטגוריה זו נכללו פריטים שעסקו בתחושת איבוד זהות וחוסר שייכות הן לקבוצת ארץ המוצא והן לחברה הישראלית ("אני לא מסתדר כל כך עם השפה העברית וגם בשפת ארץ המוצא שלי אני כבר לא יכול להסתדר", פריט 39, "קשה לי להסתדר עם חבריה מארץ המוצא שלי, וגם עם ה'צברים' די קשה לי", פריט 32).

בהשוואת הפריטים של אובדן הזהות במפות ה-SSA השונות, נמצא כי למרות שהם מהווים חלק מהמבנה המעגלי שהתקבל, הרי שבמפות שהתקבלו מניתוח נפרד של שתי קבוצות המחקר התגלו סטיות של פריטים: בשתי הקבוצות נכללו פריטי אובדן זהות מס' 32 ו-39 ("קשה לי להסתדר עם

חבריה מארץ המוצא שלי, וגם עם ה'צברים' די קשה ליי"; " אני לא מסתדר כל כך עם השפה העברית וגם בשפת ארץ המוצא שלי אני כבר לא יכול להסתדר" (באזור הזהות המתחרה. כיוון שבאזור אובדן הזהות נכללו שני פריטים בלבד, אשר ביניהם נמצאה מהימנות נמוכה יחסית ונמצאו סטיות של פריטים במפות השונות, הוחלט לוותר על פריטים אלה בנייתוחים הסטטיסטיים שנערכו במסגרת מחקר זה. נערכו ניתוחי SSA חדשים, ללא שלושת פריטי אובדן ונמצא כי השמטתם לא הביאה לשינוי המבנה ואף הגדילה במעט את מקדמי הניכור (Coefficient of Alienation, COA)

תיקוף המבנה

במטרה לבדוק את התוקף המתכנס של המבנה שהוצע בעקבות ניתוח הפריטים בשיטת ה-SSA, נותחו הפריטים בעזרת שיטה סטטיסטיות נוספת. השיטה הסטטיסטית, באמצעותה נותחו הנתונים הייתה (Confirmative Factor Analysis) CFA שמאפשרת לבחון את ההתאמה בין מודל מוצע ובין הנתונים האמפיריים באמצעות בדיקת טעינויות המשתנים בגורמים ובדיקת המתאמים בין הגורמים. התאמתו של המודל המוצע לנתונים נקבעה באמצעות שלושה אינדקסים: (Root Mean Square Error of Approximation) RMSEA; Comparative CFI; (Fit Indexes) RFI; (Relative Fit Indexes). בניתוח ההתאמה בין המודל ובין נתוני שאלון הזהות התקבלה בשלושת האינדקסים התאמה סבירה עד טובה עבור שתי קבוצות המדגם.

תוצאות ניתוח CFA (ניתוח גורמים מתקף)

Fit indexes	נשים	גברים
Relative fit index (RFI)	0.75	0.92
Comparative fit index (CFI)	0.80	0.75
RMSEA	0.10	0.07

לוח מספר 1: אינדקס התאמה של ניתוח גורמים מתקף עבור שתי קבוצות המדגם

ערכי ה-CFI וה-RFI משווים את שיפור ההתאמה של המודל לבסיס המודל העצמאי, שבו כל הפריטים עצמאיים ולא קיימת אפשרות שיימצאו גורמים משותפים. אינדקס זה נע בין 0 ל-1 כאשר ערכים מעל 0.90 נחשבים בדרך כלל כמציינים התאמה מקובלת וערכים שבין 0.80 ל-0.90 מציינים התאמה בינונית של המודל לנתונים.

RMSEA הוא מדד שגיאת השיעור באוכלוסיה עבור דרגת חופש- מקובל שערך של 0.05 מציין התאמה טובה ושערכים עד 0.08 מציינים שגיאת שיעור אוכלוסיה מקובלת (Sternberg, Castejon, Pioto, Hautamaki & Grigorenko, 2001). כפי שניתן לראות מהטבלה הנ"ל, שלושת אינדקסי ההתאמה של ניתוח הגורמים המאשר מראים התאמה מקובלת בין המודל שהוצא לבין הנתונים האמפריים.

הבנייה מובחנת של עוצמתם של ייצוגי הזהות

השערה נוספת הייתה כי בשדה ייצוגים משותף בעל עקרונות מארגנים זהים של חברה, תת קבוצות יטו לייחס עוצמות נבדלות לייצוגיהן המשותפים. בדומה למחקרים קודמים (מאנע, 2000 ; מאנע, 2005) ובהתאם לתיאוריות מגדריות שמדברות על ההוויה הנשית כמבוססת במידה רבה על קשר, ממשיות וטיפוליות בעוד שההוויה הגברית מבוססת על גבולות, עקרונות ויותר ריחוק (Chodorow, 1975), שוער שניתן יהיה להבחין בקונפורמיות גבוהה יותר של סטודנטיות כלפי החברה הישראלית מזו שיפגינו הסטודנטים. עוצמתם של ייצוגי הזהות נמדדה באמצעות ממוצעי פריטי הייצוג בשאלון הזהות.

הבדלים בין הסטודנטיות והסטודנטים בעוצמת ייצוגי הזהות

לא נמצאו קשרים מובהקים בין ייצוגי הזהות וארצות מוצאם של הנבדקים, דירוג מצבם הסוציו-אקונומי, הוותק שלהם בארץ והאוריינטציה שלהם לדת ועל כן נבדקו ההבדלים בין המינים ישירות.

בדומה לממצאים קודמים (מאנע, 2000 ; מאנע, 2005) ובהתאם לתיאוריות מגדריות (Chodorow, 1975 ; גיליגן, 1993) שוער שבניתוח שונות ממוצע הזהות המורחבת יהיה גבוה יותר אצל סטודנטיות מאשר אצל סטודנטים יוצאי חבר העמים וכמו כן שממוצעי הזהות המתחרה והמתבדלת יהיו נמוכים יותר אצל סטודנטיות מאשר אצל סטודנטים יוצאי חבר העמים. השערה זו אוששה בחלקה, כפי שניתן לראות בלוח 2. ההבדלים המגדריים, נבדקו בניתוח שונות מסוג Manova חד כיוונית של 5 קטגוריות.

קטגוריית זהות	F	מובהקות
בדרך להרחבת זהות	14.84	0.00***
הרחבת זהות	0.16	0.69
היטמעות	6.64	0.01**
תחרות	15.88	0.00***
ניכור	0.55	0.46

לוח מספר 2 - מובהקות ההבדלים המגדריים בקטגוריות הזהות (* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$)

$p < 0.001$)

ניכור	תחרות	היטמעות	הרחבת זהות	בדרך להרחבת זהות	N	
3.62 (0.88)	2.2 (0.61) D	2.75 (0.73) C	5.03 (0.56)	3.11 (0.61) A	52	נשים ממוצע (סטיית תקן)
3.73 (0.56)	2.75 (0.82) d	3.14 (0.83) c	4.98 (0.71)	3.66 (0.82) a	50	גברים ממוצע (סטיית תקן)

לוח מספר 3 - השוואת ייצוגי הזהות בין שתי הקבוצות - ממוצעים, סטיות תקן (בסוגריים)

הבדלים מובהקים מיוצגים על ידי אות קטנה מול אות גדולה, לדוגמא Aa

בלוח מספר 3 ניתן להבחין שממוצע הסטודנטיות היה נמוך יותר מזה של הסטודנטים בקטגוריה של זהות מתחרה, בהתאם להשערה ובהתאם לתיאוריות המגדריות (Chodorow, 1975; גיליגן, 1993). אולם בקטגוריה של בדרך לזהות מורחבת ממוצע הסטודנטים היה גבוה יותר מזה של הסטודנטיות. ייתכן שהסטודנטים בניגוד לסטודנטיות נשארו "תקועים" בשלב זה. ממוצע הסטודנטים בקטגוריות של היטמעות וזהות מתחרה היה גבוה במובהק מזה של סטודנטיות ולמרות שממוצע הזהות המתנכרת של סטודנטים היה גבוה במעט מזה של הסטודנטיות, ההבדל לא היה מובהק. כלומר, סטודנטיות, להבדיל מסטודנטים, מראות רמות תחרות וניכור נמוכות יחסית מול החברה הקולטת וכן רמת היטמעות לא גבוהה כד שקיים שיווי משקל תקין ביחס לחברה הקולטת. כמו כן, ממוצע הסטודנטיות בקטגורית בדרך להרחבת זהות הוא נמוך יותר ונותן תיקוף נוסף לכך שהסטודנטיות חשות פחות קונפליקט כלפי החברה הקולטת מסטודנטים גברים.

הבדלים באוריינטציה לדומיננטיות חברתית (SDO)

על בסיס ממצאיהם של (Sidanius et al., 2004, Sidanius et al., 2000 ; Sidanius et al., 1991) שוער שגם בקבוצת מדגם המורכבת מסטודנטים וסטודנטיות מחבר העמים, החיים בישראל, ישיגו גברים ציון גבוה יותר במדד אוריינטציה לדומיננטיות חברתית - SDO מאשר נשים. מבחן T לשני מדגמים נפרדים (Two Independent Samples) נערך בין משתנה המגדר לבין משתנה אוריינטציה לדומיננטיות חברתית.

SDO	N	
1.46 n.s.	-	T
3.12 (0.80)	50	גברים ממוצע (סטיית תקן)
2.87 (0.91)	52	נשים ממוצע (סטיית תקן)

לוח מספר 4 - SDO של שתי הקבוצות- ממוצעים, סטיות תקן (בסוגריים)

לא נמצא הבדל מובהק בין המינים לגבי משתנה זה אוריינטציה לדומיננטיות חברתית. ההשערה הנ"ל לא אוששה במדגם זה, אך כיוון הממוצעים מרמז על כך שלסטודנטים נטייה מעט גבוהה יותר לדומיננטיות חברתית מאשר לסטודנטיות.

קשרים בין ייצוגי הזהות: מתאמי פרסון:

בדיקות הקשרים שבין ייצוגי הזהות נועדו לחדד את הבנת המבנה הכללי של הקשרים ביניהם

מתאמים בין קטגוריות הזהות

ניכור	תחרות	היטמעות	הרחבת זהות	בדרך להרחבת זהות	ייצוגי זהות
0.04	0.04	0.22	-0.08		בדרך להרחבת זהות
0.09	-0.49***	0.06		-0.34**	הרחבת זהות
0.43***	-0.43*		0.07	0.25	היטמעות
-0.31*		-0.32*	-0.45***	0.08	תחרות
	0.24*	0.15	0.03	-0.08	ניכור

לוח מספר 5 – מתאמי פירסון בין ייצוגי הזהות בשתי קבוצות המדגם

גברים מעל האלכסון, נשים מתחת לאלכסון

(* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$)

קטגורית הזהות בדרך להרחבת זהות - הקטגוריה בדרך להרחבת זהות שונה מקטגורית הרחבת הזהות שהופיעה במחקרים קודמים (מאנע, 2000 ; מאנע, 2005). הפריטים שהתקבצו בקטגוריה זו הביעו אמביוולנטיות וקונפליקט פנימי בקבלת הזהות החדשה. מצד אחד קיים רצון לקבל את התרבות הקולטת אך קיים גם חשש שהעולה לא תתקבל על ידי החברה הקולטת, למרות רצונה בכך. אמביוולנטיות זו, כפי שמראים הנתונים, מאפיינת פחות את קבוצת הנשים במדגם, שככל שהן מזדהות יותר עם קטגורית הזהות המורחבת פוחתת הזדהותן עם הקטגוריה של בדרך לזהות מורחבת.

קטגוריות הזהות תחרות וניכור – קטגוריית הזהות המתחרה נקשרה באופן שלילי לקטגוריית הרחבת הזהות גם אצל סטודנטיות וגם אצל סטודנטים. כלומר, בשתי קבוצות המדגם זהות מורחבת מנוגדת לזהות מתחרה, ככל שהעולים נוטים לקבל את הזהות המקומית הם נוטים פחות לחוות תחרות בין זהותם ההיסטורית והזהות החדשה.

בנוסף, נקשרה קטגוריית הזהות המתחרה לשני ייצוגים שונים בכל אחת מקבוצות המדגם. אצל סטודנטיות נקשרה הזהות המתחרה באופן חיובי לזהות המתנכרת, כלומר שתחרות אצל סטודנטיות קשורה לניכור כלפי החברה הקולטת, בעוד שאצל סטודנטים הזהות המתנכרת נקשרה חיובית לזהות הנטמעת. כלומר ייתכן שניכור היא דרך גברית לשמירת זהותם ההיסטורית ומשקף את הבעייתיות שביתור שלהם על תרבותם ההיסטורית, ואולי, אלה שחשים מנוכרים, מסיבות אלה או אחרות נצמדים לזהותם המקורית. הבדלים אלו בין נשים וגברים יידונו בהמשך. בניגוד לצפיות, לא נמצאו קשרים מובהקים בין קטגוריות הזהות לבין האוריינטציה לדומיננטיות חברתית- SDO בשתי קבוצות המדגם, ותיאוריה זו אינה יכולה להסביר את ההבדלים המגדריים שתוארו לעיל.

הבדלים בין הקבוצות, לפי משתנים סוציו-דמוגרפיים

הגדרה עצמית של קבוצת השייכות

מחקרים קודמים שהתמקדו בהגדרה העצמית כישראלי וכיהודי בקרב יוצאי חבר העמים, דמיאן ורוזנבאום-תמרי (2004), ערכו השוואה בקרב שלוש קבוצות עולים מחבר העמים (עולי שנת 90, 91, 95, 2001) בחצי השנה הראשונה להגעתם ולאחר שנה וחצי בישראל ומצאו כי בכל הקבוצות רק מיעוט מהעולים (4-11%) הגדירו עצמם כישראלים לגמרי או בעיקר. בקרב שלוש הקבוצות הראשונות (90, 91, 95), גם שילוב בין הזהות הישראלית והרוסית אפיין מיעוט מהעולים (15-24%) ומרבית העולים משלוש הקבוצות הראשונות הגדירו עצמם כרוסים לגמרי או בעיקר (64-81%). בקרב העולים שהגיעו בשנת 2001 השילוב בין הזהות הרוסית לישראלית וכן הזהות הרוסית המובחנת אפיינו אחוזים דומים של העולים (39%, 40%). עם זאת, בקרב עולי 2001 חלה ירידה בתחושת הזהות היהודית (בהשוואה לזהות הרוסית), חלה ירידה בתחושת הסולידאריות לעם היהודי ועלייה במדד הניכור החברתי בהשוואה לעולים שהגיעו בתקופות קודמות. הסיבה שהוצעה במחקרים קודמים להסבר מרכזיותה של הזהות היהודית בקבוצת יוצאי חבר העמים שעלו בראשית ובאמצע גל העלייה, היא כי תחושה זו נכפתה עליהם עקב השותפות בקשיי הקליטה, שהזהות היהודית אפשרה לעולים לקשר בין העבר הגלותי להווה הישראלי (בן רפאל, אולשטיין וגייסט, 2001) ושקבוצה זו עושה שימוש בתכנים דתיים כסמלים לאומיים המבליטים את זהותה הלאומית הייחודית (לשם, 2001). השינוי שחל בקבוצת העולים בשנת 2001 הוסבר בעיקר על רקע השינוי באופי העלייה (דמיאן ורוזנבאום-תמרי, 2004).

כדי לתקף את המשמעות שייחסתי לכל אחד מייצוגי הזהות נבדקו הקשרים שבין הגדרה עצמית של קבוצת השייכות לבין עוצמתם וכיוונם של ייצוגי הזהות בכל אחת מקבוצות המגדר. נתוני הטבלה בעמוד הבא.

ניכור	תחרות	היטמעות	הרחבת זהות	בדרך להרחבת זהות	ייצוגי זהות קבוצת שייכות	
					גברים	זהות ישראלית
0.05	-0.15	0.11	0.16	0.00	גברים	זהות ישראלית
-0.10	-0.32*	-0.03	0.22	-0.03	נשים	
-0.08	0.09	0.21	0.16	0.08	גברים	זהות יהודית
-0.29*	-0.21	0.15	0.18	0.14	נשים	
0.08	0.11	-0.06	0.06	-0.29*	גברים	זהות עולה חדש
0.29*	0.31*	0.06	0.07	-0.20	נשים	
0.18	0.15	0.01	-0.04	-0.05	גברים	זהות רוסית
0.38*	0.26*	-0.06	0.13	-0.27*	נשים	
0.20	-0.09	-0.14	0.02	-0.14	גברים	זהות אירופאית
0.39*	-0.04	0.02	0.19	-0.03	נשים	

לוח מספר 6 – מתאמי פירסון בין ייצוגי הזהות לבין הגדרה עצמית של זהות בשתי קבוצות המדגם
 (* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$)

הגדרה עצמית כישראלית/ת- עבור סטודנטיות בלבד נקשרה הזהות המתחרה באופן שלילי עם הגדרה עצמית ישראלית. בהתאם להשערה של נטייה פחותה של נשים לתחרות, ניתן לראות שככל שההגדרה העצמית שלהן היא ישראלית, כך נחלשת אצלן הזהות המתחרה, בעוד שממצא דומה לא הופיע אצל גברים.

הגדרה עצמית כיהודי/ה- זהות מתנכרת נקשרה באופן שלילי, אצל סטודנטיות בלבד, עם הגדרה עצמית יהודית. כלומר, שהזהות המתנכרת נחלשת אצלן ככל שההגדרה העצמית שלהן נקשרת יותר לזהות יהודית.

הגדרה עצמית כעולה חדש/ה- 'בדרך לזהות מורחבת' נקשרה אצל סטודנטים באופן שלילי להגדרה עצמית עולה חדש. כלומר, שהנטייה לזהות מורחבת נחלשת והרצון להתחבר לתרבות הקיימת פוחת כאשר ההגדרה העצמית שלהם היא של עולה חדש.

אצל סטודנטיות נקשרו ייצוגי הזהות של תחרות וניכור באופן חיובי להגדרה עצמית של זהות עולה חדש. כלומר, ניתן להבחין אצל סטודנטיות בנטייה מוגברת לתחרות וניכור כלפי החברה הישראלית כאשר ההגדרה העצמית שלהן היא של עולה חדשה.

הגדרה עצמית כרוסי/ה- ייצוג הזהות בדרך לזהות מורחבת נקשר אצל סטודנטיות באופן שלילי להגדרה עצמית כרוסיה ובנוסף, ייצוגי הזהות של תחרות וניכור נקשרו באופן חיובי להגדרה עצמית כרוסיה. כלומר, אצל סטודנטיות מתאפיינת נטייה מוגברת לתחרות וניכור כלפי החברה הישראלית עבור מי שמגדירה עצמה כרוסיה. אולם, ככל שמתחזק אצלן ייצוג הזהות 'בדרך לזהות מורחבת' נחלשת הזהות הרוסית.

הגדרה עצמית כאירופאית- ייצוג זהות מתנכרת נקשר באופן חיובי אצל סטודנטיות עם הגדרה עצמית כאירופאית. כלומר, סטודנטיות מתאפיינות בנטייה מוגברת לניכור כלפי החברה הישראלית כאשר הן מגדירות עצמן כאירופאיות.

לסיכום פרק הממצאים, ניתן לראות שבמדגם זה אכן נמצאו הבדלים מגדריים בתשובותיהם של סטודנטים וסטודנטיות עולים מחבר העמים לשעבר. כפי ששוער, בדומה למחקרים קודמים, נמצא שממוצע הסטודנטים בקטגוריה של ייצוג זהות מתחרה גבוה יותר מזה של הסטודנטיות. אולם, שלא כמו במחקרים קודמים, נמצא במדגם זה ממצא מעניין בהקשר של קטגוריות זהות מתחרה וניכור. נמצא, שאצל הסטודנטיות במדגם, יותר מאשר אצל הסטודנטים ובשונה ממדדים קודמים אצל קבוצת הבנות, נקשרה זהות מתחרה באופן חיובי להגדרה עצמית כעולה חדשה ואילו זהות מתנכרת נקשרה באופן חיובי להגדרה עצמית כרוסיה ואירופאית.

כמו כן, אחד החידושים של מחקר זה היה מציאת הקטגוריה 'בדרך להרחבת זהות'.
הבדלים מגדריים שנמצאו בהקשר של קטגוריה זו הם שממוצע הגברים היה גבוה יותר ממוצע
הנשים וכן נמצא אצלם קשר שלילי בין קטגוריה זו לבין הגדרה עצמית של עולה חדש. עבור נשים
נקשרה קטגוריה זו בקשר שלילי בינוני לקטגוריה הרחבת זהות וכן נמצא עימה קשר שלילי עבור
נשים בעלות הגדרה עצמית כרוסיות.

ממצא מעניין נוסף, שמדגיש אף הוא את ההבדל המגדרי, מראה שבמדגם הגברים,
להבדיל ממדגם הנשים, קיים קשר חיובי בין קטגוריית זהות של ניכור לבין זו של היטמעות.
למרות שממוצע הגברים בקטגוריית ההיטמעות הוא גבוה יותר ממוצע הנשים, גברים עדיין
מרגישים ניכור גם כאשר הם חלק מהתרבות הקולטת ונטמעים בחברה הישראלית.
כמו כן, במשתנה המכוונות לדומיננטיות חברתית, למרות שאינו מובהק, ניתן לראות שממוצע
הגברים מעט גבוה מזה של הנשים.

דיון

סוגיית ההבדלים המגדריים בהבניית הזהות של סטודנטים וסטודנטיות עולים מחבר העמים לשעבר, שנבדקה במחקר זה, העלתה כמה ממצאים מעניינים לגבי קבוצת המחקר שנבדקה. כזכור, מענייניו של המחקר היה בדיקת שחזור ההבדלים בעוצמות של ייצוגי זהות ואכן נמצאה אצל נשים קונפורמיות גבוהה יותר מאשר אצל גברים כלפי החברה הקולטת. אולם, כפי שהראו הממצאים ויידון בהמשך, נמצאו במדגם זה גם נטיות נוספות בקרב קבוצות המגדר שמרקמן שונה ואולי אף סותר את האופי המקובל של אותה קבוצה, כפי שנצפה במחקרים אחרים. במדגם הנשים לדוגמא, כפי שעוד יורחב, למרות הקונפורמיות שהציגו מרבית הנבדקות, ניתן לראות שישנה גם מגמה של מאבק וכוחניות שכביכול אינו אופייני. לעומת זאת, במדגם הגברים, אכן קיימת תחרות, כפי שנצפתה בעבר, אך היא מתנהלת תוך רצון להיטמע ולהיות חלק מהחברה הקולטת.

במחקר הנוכחי אוששה חלקית ההשערה שישחזור המבנה שנמצא במחקרה של מאנע. כלומר, בניתוח SSA של שאלון זהות נמצאו במפות של סטודנטים וסטודנטיות יוצאי חבר העמים חמישה אזורים זהות מובחנים ומובהקים: היטמעות, תחרות, הרחבת הזהות שנמצאו גם על ידי מאנע (2005), וקטגוריות ניכור ובדרך להרחבת הזהות שלא נמצאו שם. זהות מתבדלת שנמצאה על ידי מאנע לא נמצאה כאן.

אחד החידושים שנמצאו במחקר זה היא קטגורית זהות חדשה שלא הופיעה במחקרים קודמים (מאנע, 2000; מאנע, 2005) שנקראה במחקר זה 'בדרך לזהות מורחבת'. בקטגוריה זו התקבצו פריטים שלכאורה נראים סותרים כגון "פעם לא היו לי בכלל חברים 'צברים', רק מיחבר העמים". היום אני מרגיש יותר חופשי עם ה'צברים'", פריט מס' 18 לעומת "כל החברים שלי הם יוצאי חבר העמים", כי ה'צברים' לא רוצים להיות חברים שלי". אולם בבחינה מנקודת מבט אחרת ניתן להסביר את ההתקבצות של פריטים אלו יחד כביטוי לקונפליקט וחוסר ביטחון שמרגישים העולים. מצד אחד קיים הרצון והנכונות להתקרב לחברה הישראלית וליצור חיי חברה חדשים אך מצד שני ייתכן שקיימת תחושת אפליה או דחייה מכיוון החברה הקולטת (Jasinskaja et al, 2003), או שמא תחושת סלידה שנובעת מצד העולים.

ממצא מעניין נוסף בהקשר של קטגוריית הזהות 'בדרך לזהות מורחבת' הם ההבדלים המגדריים שנצפו בהקשר של קטגוריה זו. נמצא שממוצע הסטודנטים בקטגוריה זו היה גבוה יותר ממוצע הסטודנטיות וכן נמצא אצל סטודנטיות בלבד שככל שנחלשה הזדהותן עם קטגוריית 'בדרך להרחבת זהות' כך הן הזדהו יותר עם קטגוריית 'הרחבת הזהות'. עובדות אלו, אם כן, מרמזות על כך שסטודנטים יותר מסטודנטיות חשים קונפליקט וחוסר וודאות ביחסם מול החברה הקולטת ויתר על כן, אצל סטודנטיות ככל שפוחת הקונפליקט כך גוברת נכונותן ויכולתן לקבל ולהתקבל על ידי החברה הקולטת, בעוד שהסטודנטים נותרים עם הקונפליקט. ממצאים אלו עולים בקנה אחד עם מחקרים רבים על הבדלים מגדריים בכלל והבדלים מגדריים בהגירה בפרט (Remennick, 2001; גיליגן, 1993) שמצאו שנשים, לעומת גברים, מסתגלות ביתר קלות לסביבה חדשה ומצב חדש. תהליך ההגירה במהותו מציג לאדם שעובר אותו חוויה חדשה לגמרי, שונה מכל מה שהכיר עד כה, אך מכיוון שנשים לרוב יותר חזקות בקשר שלהן לקבוצה האתנית, מאשר גברים, הן מסוגלות ביתר קלות לשלב בין התרבות הקיימת לתרבות הקולטת, בעוד איום על גבריותו של הזכר יכולה לגרום לו לאמץ זהות אתנית חזקה (Matlin, 2000) ולכן יקשה עליו להיפרד מזהותו הקודמת.

עוד במחקר הנוכחי בדומה למסקנות מחקרים קודמים (מאנע, 2000; מאנע, 2005) ובהתאם לתיאוריות מגדריות (Chodorow, 1975; גיליגן, 1993) גילו הסטודנטיות קונפורמיות גבוהה יותר כלפי החברה הקולטת מאשר הסטודנטים. כפי שהראו הנתונים, ממוצע הסטודנטים בקטגוריות של היטמעות וזהות מתחרה גבוה יותר מזה של סטודנטיות וכן ממוצע הזהות המתנכרת של סטודנטים גבוה במעט מזה של הסטודנטיות, כמו כן, ממוצע הסטודנטיות בקטגורית בדרך להרחבת זהות הוא נמוך יותר מזה של הסטודנטים. נתונים אלו, שנאספו בהקשר של קטגוריות הזהות, מרמזים על כך שתהליך הקליטה של סטודנטיות הוא תהליך מתון יותר מזה שעוברים הסטודנטים. בהתאם לאותו פן של שילוב והוספה לקיים, שמזוהה על פי צ'ודורו (1975) כחלק מהאישיות הנשית, שטוענת בנוסף שאישיות נשית מגדירה עצמה ביחס לאנשים אחרים, יותר מאשר אישיות גברית, נתוני המדגם הראו שסטודנטיות שומרות על רמות תחרות וניכור נמוכות יחסית מול החברה הקולטת וגם על רמת היטמעות לא גבוהה, ביחס לסטודנטים, כך שקיים שיווי משקל תקין ביחס לחברה הקולטת. כמו כן, ממוצע הסטודנטיות בקטגורית בדרך

להרחבת זהות הוא נמוך יותר ונותן תיקוף נוסף לכך שהסטודנטיות חשות פחות קונפליקט כלפי החברה הקולטת מסטודנטים גברים.

עוד, מסבירה צ'ודורו, נשים פחות אינדיבידואליסטיות מגברים, יותר גמישות בהגדרת גבולות האני שלהן ואינן נזקקות להגדרת עצמאות ונפרדות כחלק מהבניית הזהות הנשית, בעוד שאצל גברים השגת עצמאות היא חלק מהגבריות. הסבר זה עוזר לשפוך אור על חלקה השני של ההשערה לגבי הבדלי הממוצעים בין גברים ונשים בקטגוריית הזהות המתחרה, שאושש אף הוא; ממוצע הסטודנטים העולים בקטגוריה זו אכן היה גבוה יותר ממוצע הסטודנטיות, רומז שנית לקושי של גברים לקבל מצב חדש שבו קיים חשש לעצמאותם.

אולם, לא רק תחושת תחרות קיימת אצל הסטודנטים העולים כלפי החברה הקולטת. ממצא נוסף חשוב, שלא נמצא קודם לכן, הוא שאצל סטודנטים עולים במדגם זה נקשרה קטגוריית הניכור באופן חיובי דווקא לקטגוריית הזהות הנטמעת. כלומר, ככל שסטודנטים עולים מחבר העמים נטמעים בחברה הישראלית, כך גובר הניכור שלהם כלפי החברה הקולטת.

היטמעות בחברה הישראלית, לפי פריטי שאלון הזהות, משמעותה השתלבות טוטאלית בחברה תוך ויתור על המסורת הקודמת ושליטת התחרות עם החברה הישראלית, תהליך שהוא ללא ספק מרתיע ומאיים כאשר איום על הגבריות בתהליך ההגירה, טוענת Matlin (2000), יכול לגרום לעולה דווקא לאמץ זהות אתנית חזקה. אוכלוסיית העולים מחבר העמים, כפי שהוברר במחקרים קודמים, נמצאה בעלת נטייה לחוש רמה גבוהה של הרגשת חוסר התאמה ונחיתות במפגשים בינאישיים (Mirsky, 1992) בכלל, ובפרט, יש לשער, גוברת רמת חוסר ההתאמה אצל גברים בשלב שבו הם מרגישים קרובים לאיבוד כל מה שהכירו עד כה. כלומר, אצל סטודנטים עולים מחבר העמים פועלים יחדיו שני כוחות ומקשים אף יותר על קבלה של המצב הקיים והתרבות החדשה. הצורך הבסיסי בשליטה במצב מחד והמעבר מתרבות אחת לתרבות אחרת בעקבות לחץ החברה מאידך מקשה עליהם וגורמת לסלידה מהחברה כולה.

תיקוף נוסף להבנית ייצוגי הזהות ניתן למצוא בהגדרה העצמית שדירגו הנבדקים, על פי קטגוריות הזהות שהופיעו בשאלון הדמוגרפי: ישראלית, יהודיה, עולה חדשה, רוסייה, אירופאית. הממצא המעניין במיוחד שקשור בנתונים שנאספו הוא הקשרים שבין ייצוגי הזהות לבין ההגדרה העצמית שנמצאו במדגם הנשים. קודם נאמר שבאופן טבעי זהות מתחרה וזהות מתנכרת נקשרו באופן שלילי אצל סטודנטיות שההגדרה העצמית שלהן הייתה ישראלית או

יהודית. כלומר שזהותן המתחרה והמתנכרת נחלשת ככל שהגדרתן העצמית נוטה יותר לכיוון החברה הישראלית והדת היהודית.

אולם, בצידו השני של המתרס, ניתן לראות שייצוגי הזהות של תחרות וניכור נקשרו באופן חיובי אצל סטודנטיות שהגדרה העצמית שלהן הייתה של עולה חדשה, רוסיה או אירופאית. מכאן, שסטודנטיות עולות שמרגישות ניכור ו/או תחרות כלפי החברה הישראלית, הן מי שעדיין לא או כבר לא מרגישה חלק מהחברה הישראלית. מרבית הנבדקות חיות בארץ כבר למעלה מעשר שנים וכפי שהוברר במדגם זה, כמו גם במדגמים קודמים (מאנע, 2005) נשים משתלבות ביתר קלות בחברה הקולטת, אם כן, כיצד משתלב ממצא זה אצל נשים של תחרות וניכור כלפי החברה הישראלית בשילוב הגדרה עצמית כרוסיה או אירופאית?

כאן אבקש להציע שני הסברים שונים; הסבר ראשון מניח שהסיבה לממצא מקורה בייחודיות קבוצת המדגם, של קבוצת סטודנטיות עולות מחבר העמים לשעבר שלגביה נמצא גם במחקרים קודמים (מירסקי, 1995) שסטודנטיות עולות מחבר העמים דווחו בשכיחות גבוהה יותר על סימפטומים עוינים (כעס, וכחנות, ביטוי מוחצן למצוקה) ורמת העוינות בקרבן הייתה גבוהה כמו בקרב הגברים. אולם, הסבר נוסף הוא שיייתכן שממצא זה מרמז על חזרה לשורשים, חיבור לקהילה הרוסית בארץ או בחו"ל, או שמא זהו רצון להרגיש שייכות לקהילה הגלובלית הרוסית/אירופאית כביטוי טבעי לרצון להיות חלק ממשהו גדול יותר.

ההשערה לגבי תיקוף הממצאים בעזרת מדד ה-SDO, מכוונת לשליטה חברתית, לא אוששה בצורה מובהקת. אומנם נמצאו במדגם פערי ממוצעים ב-SDO בין גברים לנשים, כאשר ממוצע הגברים היה גבוה יותר מזה של הנשים, אך הממצאים אינם מובהקים. הסבר אפשרי לפער הלא מובהק שנמצא במדגם זה ניתן אולי למצוא בסיבות אמפיריות לפער מגדרי קטן בהבדלי ה-SDO כגון בדיקה של מדגם שהמבנה החברתי שלו שם דגש על יחסים חברתיים, אזי במדגם כזה נמצא בעבר שפער הממוצעים בין קבוצות מגדר היה נמוך (Lee et al., 2005). כמו כן, במחקרים קודמים שבדקו מכוונות לדומיננטיות חברתית נמצאו קשרים שהולמים תיאורטית את הממתנים החברתיים והתרבותיים של מדד ה-SDO, לדוגמא בחברה האמריקאית, ככל שגדל ההבדל במעמד החברתי בין שתי קבוצות אתניות כך גדל פער הממוצעים במדד ה-SDO

(Sidanius et al., 2000). במדגם זה אם כן, למרות חתך האוכלוסייה שנמצא מייצג קבוצות סטודנטים וסטודנטיות מגוונות מחבר העמים לשעבר שחיים כיום בארץ ואף כולל חתך דמוגרפי מגוון של אוכלוסיית מדינת ישראל, מידת הייצוגיות לא נבדקה בשיטתיות וניתן לשער, שדווקא מכיוון שהסטודנטים והסטודנטיות מגיעים מאותו רקע חברתי ותרבותי, פער הממוצעים ביניהם לא יהיה גדול.

למחקר המוצג בעבודה זו מספר בעיות מתודולוגיות ותיאורטיות אותן ברצוני לציין. ראשית היקף המדגם המצומצם עקב בעייתיות במציאת נבדקים. מכיוון שמדובר באוכלוסייה שיכולה להימצא בכל כיתת לימוד באוניברסיטה הייתה לעיתים אי נעימות להיכנס לכיתה ולהבחין את הנבדקים מחבר העמים משאר חבריהם לכיתה. חיסרון נוסף של מחקר זה הוא השימוש במספר כלי מחקר שונים שמאריכים את זמן המענה על השאלון. שאלון הזהות שניתן במדגם זה הורכב מ- 40 שאלות מקוריות, לכך נוסף שאלון ה- SDO בן 16 פריטים ועוד שאלון דמוגרפי בן כ- 23 פריטים. בנוסף, ניסוח השאלות שהופיעו בשאלונים השונים והצורך לענות על השאלון במקום, כאשר החוקרת ממתינה, ייתכן והיקשה על הנבדקים להתעמק בשאלות כראוי. מה עוד שחלק מהשאלות, בשאלון הזהות בפרט, דומות זו לזו בשינויים קטנים וקריאה מהירה שלהן עלולה להתפרש במשמעות הפוכה בדיוק. חיסרון נוסף שלא נלקח בחשבון בתחילת איסוף הנתונים הוא מחסום השפה. השאלון הועבר בשפה העברית ולמרות שכל הנבדקים מעצם היותם סטודנטים יודעים עברית, בדיעבד, ייתכן שהיה עדיף להעביר את השאלון ברוסית בכדי להקל על הנבדקים ולמנוע אי הבנות לשוניות.

ניתן לראות אם כן, שמתוך נתוני המחקר ומגבלותיו עולות גם שאלות חדשות, שבחינה נוספת שלהן יכולה לתרום להבנה טובה אף יותר. כהמלצה להמשך מחקר, ניתן לבצע בדיקה מחודדת יותר של מדד ה- SDO באוכלוסיית יוצאי חבר העמים, תוך דגימת קבוצות מגוונות יותר מבחינת מעמד חברתי ותרבותי. כמו כן, מחקר המשך אפשרי הוא לבדוק אוכלוסייה של עולים מחבר העמים שהוותק שלהם בארץ מעל 10 שנים, על מנת לבחון מגמות בייצוגי הזהות בהקשר של זמן השהות בארץ וכן בדיקה מעמיקה יותר של הקשרים שנמצאו אצל נשים במחקר זה בין ייצוגי הזהות של תחרות וניכור לבין הגדרה עצמית כרוסיה/אירופאית.

ולסיכום, נושא ההבדלים מגדריים, כפי שדובר בו רבות בעבר וכפי שלבטח עוד ידובר בו רבות בעתיד, לא פסח גם על תחום ההגירה. ניתן לראות שהבדלים מגדריים קיימים כחלק אינטגרלי מתהליך הקליטה, משפיעים על תהליך זה כמו גם מושפעים ממנו. אולם, שלא כמו בתחומים אחרים, דווקא בתחום ההגירה, כפי שנראה במחקר זה כמו גם במחקרים קודמים, "ידם של הנשים על העליונה". דווקא בתהליך ההגירה שהוא ללא ספק תהליך טעון רגשית ופיזית, ולמרות קשיי השפה, ההסתגלות למקום חדש ולתרבות חדשה, תכונות האופי הנשיות הן התכונות החזקות להתמודדות עם התהליך. תכונות אופי שהוגדרו בספרות כנשיות, כגון הסתגלות, קבלה של הקיים וגמישות, הן כנראה שמסייעות לנשים לאורך תהליך הקליטה ומביאות אותן מהר יותר מאשר הגברים למקום רגשי תקין שמאפשר להן, למרות הקשיים לצמוח ולהתחזק במצבן החדש. עבודת מחקר זו שבדקה הבדלים מגדריים בהבניית ייצוגי הזהות של סטודנטים וסטודנטיות עולים מחבר העמים, מצאה, שבדומה למחקרים קודמים, אכן משוחזרים ההבדלים המגדריים ושגם במדגם זה מגלות סטודנטיות עולות קונפורמיות גדולה יותר כלפי החברה הקולטת מזו שמגלים סטודנטים.

ביבליוגרפיה

1. בן-רפאל, א', אולשטיין, ע' וגייסט, ע' (2001). זהות ושפה: ההתערות החברתית של יהודי ברית-המועצות לשעבר בישראל. בתוך מ'. ליסק וא' לשם (עורכים). מרוסיה לישראל. זהות ותרבות במעבר, (עמ' 77-79). תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
2. גילגון, ק. (1993) בקול שונה. ת"א: ספריית פועלים.
3. נדמיאן וי, רוזנבאום-תמרי (2004). עולי ברית המועצות לשעבר 2001 - שנתיים ראשונות בארץ דו"ח מס' 15 חלק א'. המשרד לקליטת העלייה האגף לתכנון ולמחקר, ירושלים.
4. הורוביץ, ת. (1996). בין שלוש תרבויות פוליטיות: העולים מברית המועצות לשעבר בישראל. ירושלים: האוניברסיטה העברית.
5. הורוביץ, ד' וליסק, מ' (1990). מצוקות באוטופיה: ישראל-חברה בעומס יתר. תל-אביב: עם עובד.
6. הורוביץ, ת' (1991). מודעות בלא לגיטימציה- תגובות מערכת החינוך בישראל להבדלים בין תרבותיים. עיונים בחינוך, 55/56, 9-18.
7. ליסק, מ. (1995) העולים מחבר העמים בין התבדלות לאינטגרציה. המרכז לחקר המדיניות החברתית בישראל. ירושלים: המרכז לחקר המדיניות החברתית.
8. לשם, א' (2001). העלייה מברית-המועצות לשעבר והשסע הדתי-חילוני בחברה הישראלית. בתוך מ' ליסק וא' לשם (עורכים). מרוסיה לישראל. זהות ותרבות במעבר (עמ' 124-148). תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
9. מאנע, ע. (2003) תהליכי התמודדות של בני נוער "יוצאי חבר העמים" ו"יוצאי אתיופיה" במהלך היקלטותם בישראל. עבודת גמר לקראת התואר מוסמך למדעי הרוח והחברה המחלקה לחינוך, אוניברסיטת בן גוריון.

10. מאנע, ע. (2005) ייצוגים חברתיים של היקלטות מתבגרים עולים יוצאי חבר העמים יוצאי אתיופיה בישראל: זהות קיימת ומוצלחת בעיני מתבגרים עולים וותיקים. עבודת גמר לקראת תואר "דוקטור לפילוסופיה", אוניברסיטת בן גוריון.

11. מירסקי, י. (1995). הסתגלות פסיכולוגית של סטודנטים עולים מברית המועצות לשעבר בישראל: היבטים פסיכודינמיים. עבודת גמר לקראת תואר "דוקטור לפילוסופיה", אוניברסיטה העברית ירושלים.

12. מירסקי, י. (1996). היבטים פסיכולוגיים בהגירה: סקירת ספרות. פסיכולוגיה, ה (2), 199-214.

13. סמיונוב, מ', לוי-אפשטיין, נ' ומנדל, ה' (2000). מדד מעודכן לסטטוס סוציו-אקונומי של משלחי-יד בישראל. מגמות, מ, 706-726.

14. רום, ל. (2000). עמדות כלפי הומוסקסואלים ולסביות בקרב נשים וגברים הטרוסקסואלים: ההשפעה של סמכותנות והאוריינטציה לדומיננטיות חברתית. עבודת תיזה, אוניברסיטת בר אילן, רמת גן.

15. Berry, J.W. (1980). Acculturation as Varieties of Adaptation. In A. Padilla (Ed.), Acculturation: Theory, models and some new findings, pp.9-25. Boulder, Co: West view Press.

16. Chodorow N. (1975). Feminism and Psychoanalytic Theory. Chap 2: Family Structure and Feminine Personality. pp. 45-65.

17. Choi, H. (2002) Understanding Adolescent Depression in Ethnocultural Context. Advances in Nursing Science. 25, 71-85.

18. Doise, W., Clemence, A., & Lorenzi-Cioldi. F. (1993). The Quantitative Analysis of Social Representations. Hempstead: Harvester Wheatsheaf.

19. Dona, J. and Ferguson, S.J. (2004). Gendering Process in Immigration. Equal Opportunities International, 23, 80 – 106.
20. Duveen, G. (1998). The Psychosocial Production of Knowledge: Social Representations and Psycho-Logic. Culture and Psychology, 25, 219-230.
21. Guttman, L. (1968). A General Nonmetric Technique for Finding the Smallest Coordinate Space for a Configuration of Points. Psychometrika, , 33, 465-506.
22. Hartcourt College Publishers, Orlando FL, 2000. PP 139-140.
23. Horowitz, T. (1999). Determining Factors of the Vote Among Immigrants From the Former Soviet Union. In A. Arian, & M. Shamir (Eds.), Elections in Israel- 1996, pp. 97-64. New York: New York State University Press
24. Jasinskaja-Lahti I, Liebkind K, Horenczyk G and Schmitz P (2003). The Interactive Nature of Acculturation: Perceived Discrimination, Acculturation Attitudes and Stress Among Young Ethnic Repatriates in Finland, Israel and Germany. International Journal of Intercultural Relations, 27, 79-97.
25. Liebkind K. (1996). Acculturation and Stress- Vietnamese Refugees in Finland. Cross-Cultural Psychology. 27, 161-180.
26. Lingoes, J.C. Rosman, E., & Borg, I (1979). Geometric Representation of Relational Data. Cambridge, MA: MIT Press.

27. Lee, I.C., Pratto, F. and Johnson, B.T. (2005). Meta-Analysis on SDO. Paper Presented on the Symposium on Gender Differences in Political Attitudes and Orientations, 2005 Annual Meeting of the International Society for Political Psychology, Toronto.
28. Matlin, W. Margaret. (2000) The Psychology of Women, PP 139-140 Orlando FL: Hartcourt College Publishers.
29. Mirsky, J., Ginath, Y., Perl, E., and Ritsner M. (1992). The Psychological Profile of Jewish Late Adolescents in the SSR: A Pre-Immigration Study. Israeli Journal of Psychiatry, 29, 180-188.
30. Moscovici, S. (1984). The Phenomenon of Social Representations. In R.M. Farr., & S. Moscovici (Eds.). Social representations. Cambridge: Cambridge University Press.
31. Orr, E., Mana, A., & Mana, Y. (2003). Immigrant Identity of Israeli Adolescents from Ethiopia and the Former USSR: Culture-Specific Principles of Organization. European Journal of Social Psychology. 33, 71-92.
32. Pratto, F. and Espinoza, P. (2001). Gender Ethnicity, and Power. Journal of Social Issues. 57, 763-780.
33. Pratto, F., Sidanius, J., Stallworth, L. M. M. and Bertram F. (1994). Social Dominance Orientation: A Personality Variable Predicting Social and Political Attitudes. Journal of Personality and Social Psychology, 67, 741-763.
34. Shey, S., Elizure, D., & Hoffman, M. (1994). Introduction to Facet Theory. Newbury Park, CA: Sage.

35. Sidanius, J., Cling, B.J. and Pratto, F. (1991). Ranking and Linking as a Function of Sex and Gender Role Attitudes. Journal of Social Issues, 47, 131-149.

36. Sidanius, J., Levin, S., Liu, J., and Pratto, F. (2000). Social Dominance Orientation, Anti-egalitarianism and the Political Psychology of Gender: An Extension and Cross-Cultural Replication. European Journal of Social Psychology, 30, 41-67.

37. Sidanius, J., Pratto, F and Brief, D. (1995). Group Dominance and the Political Psychology of Gender: A Cross-Cultural Comparison. Political Psychology, 16, 381-396.

38. Sidanius, J., & Pratto, F., (1999). Social Dominance. New York: Cambridge University Press.

39. Sidanius, J., Pratto, F., Van Laar, C. and Levin, S. (2004). Social Dominance Theory: Its Agenda and Method. Political Psychology. 25, 845-879.

40. Sternberg, R. J., Castejo'n, J.L., Prieto, M.D., Hautamaki, J., & Grigorenko, E.L. (2000). Confirmatory Factor Analysis of the Sternberg Triarchic Ability Test in Three International Sample. European Journal of Psychological Assessment, 7, 1-16.

41. Tajfel, H. and Turner, J. (1979). An Integrative Theory of Intergroup Conflict. In W. Austin and S. Worchel, The social Psychology of Intergroup Relations. Pp. 7-24. Monterey, California.: Brooks/Cole.

42. Remennick, L. (2001). "All my Life is One Big Nursing Home": Russian Immigrant Women in Israel Speak about Double Caregiver Stress. Women Studies International Forum, 24, 685-699.

נספחים

נספח מספר 1

פריטי שאלון הזהות ומקורותיו

בדרך להרחבת זהות (אלפא כללי-0.76)

גברים (0.62), נשים (0.51)

1. פעם הייתי עושה הרבה טעויות בעברית, היום אני מדבר ברמה הרבה יותר טובה
18. פעם לא היו לי בכלל חברים 'צברים', רק מ'חבר העמים'. היום אני מרגיש יותר חופשי עם ה'צברים'
20. כל החברים שלי הם 'יוצאי חבר העמים', כי ה'צברים' לא רוצים להיות חברים שלי
22. ה'צברים' לא מקבלים לחברתם מישהו שיש לו מבטא 'רוסי'
28. אני אוהב להתנהג כמו ה'צברים' כי הם יותר חופשיים. אני לא אוהב להתנהג כמו 'יוצאי חבר העמים' שהם יותר סגורים
30. אני לא רוצה לדבר בשפת ארץ המוצא שלי, כי זה הופך אותי לשונה מה'צברים' ומבליט את העובדה שאני 'יוצאת חבר העמים'
33. פעם לא הצלחתי להבין את ההתנהגות של ה'צברים'. היום אני מרגיש שאני יודע איך מתנהגים כאן בישראל.

הרחבת זהות (אלפא- 0.73)

גברים (0.60), נשים (0.64)

9. הקשרים שיש לי עם חברים 'יוצאי חבר העמים' מאוד חשובים לי, אבל גם הקשרים שיש לי עם ה'צברים' חשובים לי מאוד
12. החברה הישראלית צריכה להיות מאוחדת, ולכן אין משמעות לעובדה שאני 'יוצא חבר העמים' ולא 'צבר'
13. אני מרגיש שישראל זו המדינה שלי
14. אנחנו ('יוצאי חבר העמים') יכולים להשתתף באופן מלא בתחומים רבים בחברה הישראלית, אבל גם לשמור על סגנון החיים שלנו וההתנהגות האופיינית
16. אני בוחר חברים בלי קשר לארץ המוצא שלהם.
29. אני מדבר עברית ברמה טובה כמו כל ה'צברים' אבל חשוב לי גם לדבר בשפת ארץ המוצא שלי עם המשפחה והחברים, כדי שלא אשכח את השפה
37. כיוון שכולנו חיים כאן ביחד, בארץ ישראל, אנחנו ('יוצאי חבר העמים' ו'צברים') חייבים להתנהג בכבוד זה לזה

היטמעות (אלפא 0.67)

גברים (0.61), נשים (0.59)

7. לדעתי, 'יוצאי חבר העמים' לא צריכים להיאבק על כך שיקבלו את המנהגים שלהם והסגנון המיוחד להם
8. כדי שנהיה חלק מהחברה הישראלית אנחנו לא צריכים לדבר בשפת ארץ המוצא שלנו, אלא רק בשפה העברית
11. אני חושב שכדי שבישראל תהיה חברה מאוחדת, חשוב שתהיה בארץ רק שפה מדוברת אחת - השפה העברית
24. לדעתי, ה'צברים' לא מקבלים לחברתם עולים שמתקשים לדבר עברית
34. כדי שאנחנו ('יוצאי חבר העמים') נהיה חלק מכולם ולא שונים, אנחנו צריכים להיות חברים של 'צברים' ולא של 'יוצאי חבר העמים'

תחרות (אלפא 0.83)

גברים (0.36), נשים (0.73)

5. אנחנו ('יוצאי חבר העמים') חייבים להיאבק ולדאוג לכך שהשפה הרוסית תהפוך לשפה פורמלית נוספת במדינת ישראל
15. אני חושב ש'יוצאי חבר העמים' חייבים להיאבק על כך שיקבלו את המנהגים שלהם והסגנון המיוחד להם
23. אני לא מרגישה שישראל זו המדינה שלי
31. רק חברה 'יוצא חבר העמים' יכולה להבין אותי ולהיות נאמנה לי, ולכן החברים שלי הם 'יוצאי חבר העמים' ולא 'צברים'
36. לדעתי, 'יוצאי חבר העמים' חייבים להתחבר רק עם 'יוצאי חבר העמים' ולא עם 'צברים', כדי להבליט את העובדה שהם שונים ולא חלק מכולם
38. אני רוצה לדבר בשפת ארץ המוצא שלי כי זה הופך אותי לשונה מה'צברים' ומבליט את העובדה שאני 'יוצא חבר העמים'
40. אנחנו חייבים לשמור על ההפרדה בינינו לבין ה'צברים', כי ככל שנתקרב אליהם, כך 'נתקלקל' יותר

ניכור (אלפא 0.67)

גברים (0.63), נשים (0.75)

2. אני מרגיש שבישראל כל אחד דואג לעצמו, ולא מקיימים את המשפט "כל ישראל חברים"
4. זה לא משנה באיזו שפה אני מדבר. אני רוצה שיתייחסו אל הדברים שאני אומר ולא אל המוצא שלי
6. אני חושב שחלק מה'צברים' לא יקבלו אותנו ('יוצאי חבר העמים')
10. אני ובני הנוער 'יוצאי חבר העמים' מעדיפים להיות עם חבר'ה שדומים לנו מבחינה תרבותית (למשל אירופאים), ולא עם ה'צברים'
21. אני מעדיף להתנהג בסגנון אירופאי ולא בסגנון ההתנהגות הנפוץ כאן
26. אני כבר לא יכול להתנהג כמו 'יוצאי חבר העמים', אבל גם להתנהג כמו ה'צברים' לא מתאים לי

אובדן זהות (אלפא 0.72)

32. קשה לי להסתדר עם חבריה מארץ המוצא שלי, וגם עם ה'צברים' די קשה לי

39. אני לא מסתדר כל כך עם השפה העברית וגם בשפת ארץ המוצא שלי אני כבר לא יכול להסתדר

נספח מספר 2
שאלון פרטים דמוגרפיים (שאלון לגברים)

1. שנת לידה _____
2. ארץ לידה שלך _____
3. ארץ לידת אב _____
4. ארץ לידת אם _____
5. ארץ לידת סבא מצד האבא : _____
6. ארץ לידת סבתא מצד האבא : _____
7. ארץ לידת סבא מצד האימא : _____
8. ארץ לידת סבתא מצד האימא : _____
9. שנת עלייה : _____
10. היכן למדת תיכון ישראל חול
11. האם זהו בית ספר : ממלכתי דתי , ממלכתי , פרטי
12. האם אתה לומד היום באוניברסיטה כן לא
13. השכלת אב : יסודית תיכונית חלקית תיכונית מלאה על תיכונית לא אקדמית תואר ראשון תואר II או III
14. השכלת אם : יסודית תיכונית חלקית תיכונית מלאה על תיכונית לא אקדמית תואר ראשון תואר II או III
15. משלח יד (מקצוע) האם : _____
16. משלח יד (מקצוע) האב : _____
17. לאיזו דת מהדתות הבאות אתה מרגיש שייך?
 יהדות נצרות אסלם דת אחרת לא מרגישה שייכת לדת כלשהי
18. האם אתה מגדיר את עצמך כיום כ :
 דתי מאד דתי די דתי לא כל-כך דתי לא דתי מאד לא דתי
19. אביך :
 דתי מאד דתי די דתי לא כל-כך דתי לא דתי מאד לא דתי
20. כשאתה משווה את הקפדתך על מצוות עם ההקפדה של אביך, האם אתה :
 יותר מקפיד מאביך מקפיד באותה המידה פחות מקפיד מאביך
21. אימך :
 דתיה מאד דתיה די דתייה לא כל-כך דתיה לא דתיה מאד לא דתיה
22. כשאתה משווה את הקפדתך על מצוות עם ההקפדה של אימך האם אתה :
 יותר מקפיד מאימך מקפיד באותה המידה פחות מקפיד מאימך
23. דרג את רמת ההזדהות שלך עם כל אחת מהזהויות הבאות :
ישראלי	מאוד מזדהה, לרוב מזדהה, לרוב לא מזדהה, לא מזדהה, מאוד לא מזדהה
יהודי	מאוד מזדהה, לרוב מזדהה, לרוב לא מזדהה, לא מזדהה, מאוד לא מזדהה
עולה חדש	מאוד מזדהה, לרוב מזדהה, לרוב לא מזדהה, לא מזדהה, מאוד לא מזדהה
רוסי	מאוד מזדהה, לרוב מזדהה, לרוב לא מזדהה, לא מזדהה, מאוד לא מזדהה
אירופאי	מאוד מזדהה, לרוב מזדהה, לרוב לא מזדהה, לא מזדהה, מאוד לא מזדהה

נספח מספר 3

שאלון זהות (שאלון לנשים)

בחלק זה של השאלון את מתבקשת לציין עד כמה כל משפט מתאים ומתאר את תחושותיך ואופן חשיבתך. הנך מתבקשת לסמן X תחת הספרה המשקפת בצורה הטובה ביותר את עמדתך.

אנו מעוניינים במה שאת חושבת ומרגישה, ואין כאן תשובות נכונות או לא נכונות. חשוב שתעני על כל השאלות.

הסולם:	נכון מאוד	נכון	לרוב נכון	נכון	לרוב לא נכון	לא נכון	מאוד לא נכון
	6	5	4	3	2	1	
1. פעם הייתי עושה הרבה טעויות בעברית, היום אני מדברת ברמה הרבה יותר טובה							
2. אני מרגישה שבישראל כל אחד דואג לעצמו, ולא מקיימים את המשפט "כל ישראל חברים"							
3. אני מתנהגת 'איך שבא לי', וזה לא מעניין אותי בכלל אם אני 'יוצאת חבר העמים' או 'צברית'							
4. זה לא משנה באיזו שפה אני מדברת. אני רוצה שיתייחסו אל הדברים שאני אומרת ולא אל המוצא שלי							
5. אנחנו ('יוצאי חבר העמים') חייבים להיאבק ולדאוג לכך שהשפה הרוסית תהפוך לשפה פורמלית נוספת במדינת ישראל							
6. אני חושבת שחלק מה'צברים' לא יקבלו אותנו ('יוצאי חבר העמים')							
7. לדעתי, 'יוצאי חבר העמים' לא צריכים להיאבק על כך שיקבלו את המנהגים שלהם והסגנון המיוחד להם							
8. כדי שנהיה חלק מהחברה הישראלית אנחנו לא צריכים לדבר בשפת ארץ המוצא שלנו, אלא רק בשפה העברית							
9. הקשרים שיש לי עם חברים/ות 'יוצאי חבר העמים' מאוד חשובים לי, אבל גם הקשרים שיש לי עם ה'צברים' חשובים לי מאוד							
10. אני ובנות נוער 'יוצאות חבר העמים' מעדיפות להיות עם חבר'ה שדומים לנו מבחינה תרבותית (למשל אירופאים), ולא עם ה'צברים'							
11. אני חושבת שכדי שבישראל תהיה חברה מאוחדת, חשוב שתהיה בארץ רק שפה מדוברת אחת - השפה העברית							
12. החברה הישראלית צריכה להיות מאוחדת, ולכן אין משמעות לעובדה שאני 'יוצאת חבר העמים' ולא 'צברית'							
13. אני מרגישה שישראל זו המדינה שלי							
14. אנחנו ('יוצאי חבר העמים') יכולים להשתתף באופן מלא בתחומים רבים בחברה הישראלית, אבל גם לשמור על סגנון החיים שלנו וההתנהגות האופיינית לנו							
15. אני חושבת ש'יוצאי חבר העמים' חייבים להיאבק על כך שיקבלו את המנהגים שלהם והסגנון המיוחד להם							
16. אני בוחרת חברים בלי קשר לארץ המוצא שלהם							

מאוד לא נכון	לא נכון	לרוב לא נכון	נכון	לרוב נכון	נכון מאוד	
1	2	3	4	5	6	
						17. אנחנו חיים בחברה הישראלית, ולכן כדאי שנוותר על סגנון החיים שלנו וההתנהגויות המאפיינות את 'יוצאי חבר העמים', ונאמץ את סגנון החיים הישראלי וההתנהגות ה'צברית'
						18. פעם לא היו לי בכלל חברות 'צבריות', רק מ'חבר העמים'. היום אני מרגישה יותר חופשיה עם ה'צברים'
						19. למרות שהשפה העברית היא שפת התנ"ך, השפה הרוסית יותר עשירה ממנה, כי זו שפתם של הסופרים החשובים ביותר בעולם
						20. כל החברים שלי הם 'יוצאי חבר העמים', כי ה'צברים' לא רוצים להיות חברים שלי
						21. אני מעדיפה להתנהג בסגנון אירופאי ולא בסגנון ההתנהגות הנפוץ כאן
						22. ה'צברים' לא מקבלים לחברתם מישהו שיש לו מבטא 'רוסי'
						23. אני לא מרגישה שישראל זו המדינה שלי
						24. לדעתי, ה'צברים' לא מקבלים לחברתם עולים שמתקשים לדבר עברית
						25. רוב חברי הם 'צברים' כי אני מרגישה יותר נוח איתם, אני לא מרגישה נוח עם 'יוצאי חבר העמים'
						26. אני כבר לא יכולה להתנהג כמו 'יוצאי חבר העמים', אבל גם להתנהג כמו ה'צברים' לא מתאים לי
						27. לדעתי, ההתנהגות של ה'צברים' יותר מדי חוצפנית וחופשית
						28. אני אוהבת להתנהג כמו ה'צברים' כי הם יותר חופשיים. אני לא אוהבת להתנהג כמו 'יוצאי חבר העמים' שהם יותר סגורים
						29. אני מדברת עברית ברמה טובה כמו כל ה'צברים' אבל חשוב לי גם לדבר בשפת ארץ המוצא שלי עם המשפחה והחברים, כדי שלא אשכח את השפה
						30. אני לא רוצה לדבר בשפת ארץ המוצא שלי, כי זה הופך אותי לשונה מה'צברים' ומבליט את העובדה שאני 'יוצאת חבר העמים'
						31. רק חברה 'יוצאת חבר העמים' יכולה להבין אותי ולהיות נאמנה לי, ולכן החברים שלי הם 'יוצאי חבר העמים' ולא 'צברים'
						32. קשה לי להסתדר עם חבריה מארץ המוצא שלי, וגם עם ה'צברים' די קשה לי
						33. פעם לא הצלחתי להבין את ההתנהגות של ה'צברים'. היום אני מרגישה שאני יודעת איך מתנהגים כאן בישראל
						34. כדי שאנחנו ('יוצאי חבר העמים') נהיה חלק מכולם ולא שונים, אנחנו צריכים להיות חברים של 'צברים' ולא של 'יוצאי חבר העמים'

מאוד לא נכון	לא נכון	לרוב לא נכון	נכון	לרוב נכון	נכון מאוד	
1	2	3	4	5	6	
						35. אני מודה לחברה הישראלית שעזרה לי ורוצה לתרום למדינה
						36. לדעתי, 'יוצאי חבר העמים' חייבים להתחבר רק עם 'יוצאי חבר העמים' ולא עם 'צברים', כדי להבליט את העובדה שהם שונים ולא חלק מכולם
						37. כיוון שכולנו חיים כאן ביחד, בארץ ישראל, אנחנו ('יוצאי חבר העמים' ו'צברים') חייבים להתנהג בכבוד זה לזה
						38. אני רוצה לדבר בשפת ארץ המוצא שלי כי זה הופך אותי לשונה מה'צברים' ומבליט את העובדה שאני 'יוצא חבר העמים'
						39. אני לא מסתדרת כל כך עם השפה העברית וגם בשפת ארץ המוצא שלי אני כבר לא יכולה להסתדר
						40. אנחנו חייבים לשמור על ההפרדה בינינו לבין ה'צברים', כי ככל שנתקרב אליהם, כך 'נתקלקל' יותר

תודה על שיתוף הפעולה

נספח מספר 4

שאלון מכוונות לשליטה חברתית

לפניך סדרת משפטים איתם את/ה עשוי/ה להסכים או לא להסכים. הקף/י עיגול סביב הספרה המבטאת ביותר את מידת הסכמתך או אי הסכמתך עם הנאמר. אין תשובות נכונות או שגויות. תשובתיך הראשונה הן בדרך כלל המדויקות ביותר.

	בהחלט מסכים	מסכים	די מסכים	קצת מסכים קצת לא	די לא מסכים	לא מסכים	בהחלט לא מסכים	
1	1	2	3	4	5	6	7	קבוצות מסוימות הן פשוט טובות יותר מקבוצות אחרות
2	1	2	3	4	5	6	7	היה טוב אילו כל הרבוצות יכלו להיות שוות.
3	1	2	3	4	5	6	7	כדי להשיג את מה שהקבוצה שלך רוצה להשיג, לפעמים צריך להשתמש הכוח נגד קבוצות אחרות.
4	1	2	3	4	5	6	7	שוויון בין קבוצות צריך להיות האידיאל שלנו.
5	1	2	3	4	5	6	7	צריך לתת הזדמנות שווה בחיים לכל הקבוצות.
6	1	2	3	4	5	6	7	קבוצות עליונות צריכות לשלוט בקבוצות נחותות יותר.
7	1	2	3	4	5	6	7	עלינו לעשות מה שביכולתנו כדי ליצור תנאים שווים לקבוצות שונות.
8	1	2	3	4	5	6	7	כדי להתקדם בחיים, צריך לעיתים "לדרוך" על קבוצות אחרות.
9	1	2	3	4	5	6	7	אילו קבוצות מסוימות היו נשארות במקומן, היו פחות בעיות.
10	1	2	3	4	5	6	7	הגדלת השוויון החברתי עשויה להיות דבר טוב.
11	1	2	3	4	5	6	7	זה כנראה דבר טוב שקבוצות מסוימות נמצאות בצמרת ואחרות בתחתית.
12	1	2	3	4	5	6	7	אילו התייחסנו ביתר שוויון לקבוצות שונות היו לנו פחות בעיות.
13	1	2	3	4	5	6	7	קבוצות נחותות צריכות להישאר במקומן.
14	1	2	3	4	5	6	7	עלינו לשאוף ליצירת שוויון רב יותר בהכנסות.
15	1	2	3	4	5	6	7	אסור שקבוצה אחת כלשהיא תשלוט בחברה.
16	1	2	3	4	5	6	7	לעיתים צריך לדאוג לכך שקבוצות אחרות יועמדו על מקומן.

נספח 5

טבלת קודים של מדינת ארץ המוצא

מדינה	קוד
ישראל	1
רוסיה (RSFSR)	2
אוקראינה	3
מולדובה	4
בילורוסיה והארצות הבלטיות	5
ארצות מרכז אסיה	6
גרוזיה	7
ארמניה	8
אחר	9

נספח 6

טבלת התפלגות וותק

Median	Std. Deviation	Mean	Maximum	Minimum	N
15	5.21	13.79	30	3	102

נספח 7

טבלת התפלגות גיל

Median	Std. Deviation	Mean	Maximum	Minimum	N
28	2.74	27.88	32	22	102

Abstract

The following study examined the gender differences in immigrants identity representations on a sample of 102 male and female students, immigrants from the former USSR. The purpose of this research was to explain gender differences using 1. An identity questionnaire, which measured how the participants construct their identity representation; 2. Individual Definition of the Relevance Group, 3. SDO instrument, which measures social dominance orientation and 4. Gender theories from the field of behavioral psychology.

Gutman's SSA tests found similar identity representations for both gender groups though somewhat different from those found in a previous study done on high school students from a similar background. The representations intensity on a downward scale were as follows: Expanded Identity, Alienation, Towards Expanded Identity, Absorption and Competition. Significant gender differences in the representations intensity were found in the Competition, Absorption and Towards Expanded Identity categories. Male students had higher tendencies in all these categories. Gender differences were also found in the identity representations correlations. A negative correlation was found between the Expanded Identity category and the Towards Expanded Identity category only in the female students group, a positive correlation was found between the Alienation category and the Competition category in the female students group and a positive correlation was also found between the Competition and Absorption categories in the male students group. The gender differences observed, show that male students more than female students experience a sense of conflict and uncertainty towards the absorbing culture on the other hand, the female students group show a growing will and ability to accept and

be accepted by the absorbing culture, where as the male students are left with the conflict.

The correlations between the Identity Representations and Individual Definition of the Relevance Group, show that only in the female students group the Competition category had a negative connection with the Israeli Individual Definition, and a positive connection with the New Immigrant Individual Definition. Meaning, that only among the female students group competition was perceived to be contrary to their absorption in the Israeli culture. Alienation only in the female students group, and not in the male group, had a positive connection with the Individual Definition of Identity as a New Immigrant, Russian and European and had a negative connection to the Jewish identity. Here also, female students who felt alienation had an Individual Definition of Identity as European or new immigrants and the more their Jewish identity got stronger their alienation decreased. These connections were not found among the male student group; The only significant correlation found was a negative correlation between the Towards Expanded Identity category and the Individual Definition of Identity as a New Immigrant. This finding shows the different meaning male and female students attribute to the Towards Expanded Identity representation.

The Social Dominance Orientation scale did not significantly establish gender differences, though the average results do show that male students have a higher tendency to social dominance orientation than female students. It is the researcher hypothesis that the small gap between men and women's social dominance orientation measured in the current sample is the result of the sample's small scale, as well as the homogenous nature of this research sample. Given that the male and female students who participated in this study have a similar social and cultural background it can be likely assumed that the social dominance orientation average gap will not be a large one.

This Thesis was written under the advisement of:

Prof. Emda Or, Ben Gurion University

Dr. Zehavit Gross, Bar Ilan University

Bar Ilan University
Department of Gender Studies

**Study of Gender Differences
in Coping Strategies of Students
Born in the Former USSR**

Michal Avni

This Thesis was written under the advisement of:
Prof. Emda Or, Ben Gurion University
Dr. Zehavit Gross, Bar Ilan University

Submitted in partial fulfillment of the
requirements for the Master's Degree
in the Department of Gender Studies,
Bar Ilan University